

İş Hukukunda İşletme Kavramı

Ahmet TAŞKIN*

İşletme, Türk İş Hukukunda ve mevzuatında sıkça kullanılmasına ve işyeri ile birlikte önemli bir kavram olmasına rağmen, 4857 sayılı İş Kanununda tanımlanmış değildir. İşletme ve işyeri kavramlarının aynı şeyler olmadığı, işyerinin mal veya hizmet üreten teknik bir birim, işletmenin ise kural olarak kâr amacı güden ekonomik bir ünite olduğu doktrinde ve uygulamada herkes tarafından kabul edilmektedir. Bireysel iş hukukunda “işletme” kavramının önemi daha çok “iş sözleşmesinin işyeri ve işletmeden kaynaklanan geçerli nedenle feshi” ile işletmenin gereği olarak işin alt işverene verilmesi durumlarında ortaya çıkmaktadır. Bu ve benzeri konuların çözüme kavuşturulmasında işletme kavramının tüm boyutlarıyla ile alınması ve bunun için de öncelikle işletme kavramının yasal bir tanıma kavuşturulması gereklidir. Bu çalışma “işletme” kavramının son derece önemli olmasına rağmen iş mevzuatında tanımlanmadığını, uygulamada ve yargılamada kolaylık için tanımlanması gerektiğini vurgulamakta ve öneri getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşyeri, işletme, ticari işletme, üretim faktörleri, iş hukuku.

Organization Concept in Labour Law

Enterprise, despite the use of the concept in Turkish Labour Law and legislation as a general rule with workplace is not defined in the Labour Act No. 4857. It is accepted by all that enterprise and workplace are not the same concept, while workplace is a technical unit that it produce commodity and service, but enterprise is a general economical unite that it's goal is profit. In individual labor law, "enterprise" more than the importance of the concept of “arising from enterprise to business and therefore a valid termination of the employment contract” and the entity granting the employer in cases of child emerges as a requirement of the job. This work is "business" even though the concept is extremely important business legislation being defined, in practice, and stresses that this is only for convenience and the proposal brings to the proceedings.

Key words: workplace, enterprise, business organization, factors of production, labor law.

---

* Yargıtay 22. HD. Üyesi

Giriş

İşletme, Türk İş Hukukunda ve mevzuatında sıkça kullanılmasına ve işyeri ile birlikte önemli bir kavram olmasına rağmen, **4857 sayılı İş Kanununda** tanımlanmış değildir. İşletme ve işyeri kavramlarının aynı şeyler olmadığı, işyerinin mal veya hizmet üreten teknik bir birim, işletmenin ise kural olarak kâr ve nadiren de sosyal ve ideal bir amaç güden ekonomik bir birim olduğu doktrinde ve uygulamada herkes tarafından kabul edilmektedir. Bireysel iş hukukunda “işletme” kavramının önemi daha çok “iş sözleşmesinin işyeri ve işletmeden kaynaklanan geçerli nedenle feshi” ile işletmenin gereği olarak (İK, m.2/6) işin alt işverene verilmesi durumlarında ortaya çıkmaktadır. Bu ve benzeri konuların çözüme kavuşturulmasında işletme kavramının tüm boyutlarıyla ele alınma ve bunun için de öncelikle işletme kavramının yasal bir tanıma kavuşturulması gerekmektedir. Her ne kadar, kanunla ilgili tüm kavramların kanunda tanımlanmasının gerekmediği, bu ihtiyacın doktrin ve içtihatlarla giderileceği söylenebilirse de, işçi, işveren, alt işveren, iş ilişkisi ve işyeri gibi temel kavramların tanımlandığı bir yerde bunlar kadar önemli olan “işletme” kavramının tanımlanmamış olması bir eksikliklerdir.

İşverenler, yürüttükleri işin bir kısmını alt işverene devrederken sıkça “işletmenin gereği” olarak hareket etmektedirler. İşletmenin ne olduğu yasada tanımlanmadığı ve işyeri kavramı kadar üzerinde durulmadığı için onun gerekleri konusunda da belirsizlikler yaşanmaktadır. Bu belirsizlik, işletmenin ne olduğu, kapsamı, amacı, boyutları, işleyişi ve diğer yönleri bilinirse minimize edilmiş veya büyük ölçüde sorun olmaktan çıkmış olur.

Bu makalede, işletme kavramının iş hukuku açısından oldukça önemli olmasına rağmen yasada tanımlanmamış olduğuna, bunun bir eksiklik teşkil ettiğine, işletme kavramının tanımlanmış ve açıklanmış olmasının işletmesel kararlar işçi çıkarılması veya işin bir kısmının devredilmesi hallerinde önem arz etmesine değinilmektedir.

İş hukukunda işletme kavramı daha çok, işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanarak iş sözleşmesinin feshi (İş Kanunu, m.18/1) ile bir kısım işlerin işletmenin bir gereği olarak alt işverene devri (İş Kanunu, m. 2/6) hallerinde söz konusu olmaktadır. Her iki halde, işletmenin gereklerinin neler olduğunun belirlenmesinde “işletme” kavramının mahiyeti, kapsamı, fonksiyonu, unsurları ve amacının ço iyi bilinmesi gerekmektedir.

İşletme Kavramının Tanımı

İşletme kelimesinin Türkçe Sözlükteki karşılığı, “tarım, sanayi, ticaret, bankacılık vb. iş alanlarında kâr sağlamak amacıyla bir sermaye yatırılarak kurulan kurum” şeklindedir (Türkçe Sözlük, 1988:1118). İşletmelere firma, girişim, teşebbüs veya

şirket gibi isimler de verilmektedir (Karalar, 2011: 10).¹ Bir işletmenin malvarlığı yönü ticaret hukukunu, mali ve ekonomik yönü iktisat ve işletme bilimini, işletmede çalışan işçiler ise İş Hukukunu ilgilendirmektedir. Dolayısıyla aynı kavramın farklı bilim dalları açısından farklı tanımları olacağı doğaldır. Örneğin, İş Hukuku alanında bile diğer kanunlara göre değişik tanımlar yapılabilmektedir. Söz gelimi, 8.1.1985 tarihli ve 3143 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanununun ek 1. maddesine dayanılarak hazırlanmış olan “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik” de “işletme” tanımı getirmiştir. Bu Yönetmeliğe göre, yasal statüsü ne olursa olsun, bir veya birden çok gerçek veya tüzel kişiye ait olup, bir ekonomik faaliyette bulunan birimlere işletme denir (m.4/1-a).

İşletme (Entreprise-Unternehmen) terimi, uygulamadan gelen bir kavram olup, ilk önceleri ve uzun bir süre yalnızca ekonomistlerin bilimsel çalışmalarına konu olmuştur. Ekonomi bilimi işletmenin temel hücre niteliğinde olduğunu kabul eder. Bununla birlikte ekonomistlerin arasında da işletmenin ortak bir tanımı yoktur. İşletme kavramının onlarca tanımı bulunmaktadır. Bazılarına göre; “kâr sağlamak amacıyla bir pazar için mal üretme ve hizmet sunma örgütü” (Marchal, 1956:833), bazılarına göre de; “esas olarak pazar için mal üretme ya da hizmet sunma amacını taşıyan ve mali açıdan diğer tüm kurumlardan bağımsız olan örgüt”tür (Truchy, 1935:131). İşletme kavramının gerek doktrinde, gerekse yerli ve yabancı mevzuatta yer alan bazı tanımları şöyledir:

İşletme; iktisadi bir amacın gerçekleşmesi için bir müteşebbise ait bir veya birden fazla işyerinin örgütlenmesinden (organizasyonundan) oluşan bir birimdir (Narmanlıoğlu, 1988:122; Yenisey, 2007:35) ya da ekonomik bir menfaat sağlamak amacıyla emek ve sermayenin müteşebbis tarafından bağımsız bir organizasyon içinde bir araya getirilmesidir (Deryal, 2002:8; Poroy/Yasaman, 2004:42; Bozkurt, 2010:30; Uygur, 1980:291).

Üretim faktörlerini planlı ve sistemli bir şekilde bir araya getirerek mal ya da hizmet üretimi amacı güden üretim birimine işletme denir (Saymen, 1954:188; Mucuk, 2008: 11). Birbirine yakın diğer iki tanım da şöyledir: “İnsanların istek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretim faktörlerini en uygun şekilde bir araya getirerek, mal veya hizmet üretilip satışa sunan, temel olarak kâr, sosyal fayda ve devamlılık amacı güden ekonomik birimlere işletme adı verilir.” (Parılı/Aydıntan, 2008:21; İzveren, 1974:87; Şimşek/Çelik, 2011:26). Burada temel olan, ekonomik birim olan işletmenin fayda yaratması, başka bir deyişle insanların ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetlerin üretimiyle uğraşmasıdır (Demirci/Gümüştekin, 2009:9).

Fransız ticaret hukukunda işletme, içinde müteşebbisin mesleki faaliyetlerinin yapıldığı üretime, hizmet ya da malların mübadelesine yönelik bir

¹ Bununla birlikte aşağıda da belirtildiği üzere işletme ile girişim kavramları birbirinden farklıdır. Uygulamada isabetsiz olarak birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmektedir.

organizasyon, olarak tanımlanmıştır. (Plaisant, 1980:354). İtalyan Medeni Kanunu işletme kavramı yerine ticari işletmenin tanımına yer vermiştir. Buna göre; ticari işletme, “İşletmenin faaliyeti için müteşebbis tarafından organize edilmiş malların bütünüdür.” (m. 2555). İsviçre Medeni Kanununa göre işletme, devamlı surette gelir sağlamak amacıyla bağımsız şekilde yürütülen ekonomik faaliyetlerdir (m. 52/3) (Franceschelli, 1979:246).

Bir tanıma göre; İnsan ihtiyaçlarını karşılamak üzere bilgi, insan, teknoloji, finans kaynak ve benzeri güncel üretim faktörlerini en etkin ve verimli bir şekilde kullanarak öncelikle uzun dönemde kâr, süreklilik ve sosyal sorumluluk amaçlarını yerine getirmek için ekonomik mal ve hizmet üretme amacıyla kurulmuş iktisadi birimlere işletme denir (Altın/Başar/Doğan, 2010:3; Tutar, 2011:17) Ekonomik (iktisadi) birimin işletme sayılması için; sürekli veya süreksiz oluşu, kendisine veya başkasına mal ve hizmet üretmesi, sahibinin tek veya çok olması, gerçek veya tüzel olması, liberal veya sosyalist ya da karma ekonomik sistemde işlemesi fark etmez. Esas olan, bu ekonomik birimin fayda yaratması, başka bir ifadeyle insan ihtiyaçlarını karşılayacak mal veya hizmet üretimiyle uğraşmasıdır (Ertürk, 2011:12).

İşletme, normal olarak, sermaye sahiplerinin, yöneticilerin ve işçilerin ya da en azından müteşebbisin çalışmalarını bir araya getirir. İşletme, şirket hakların eşitliğini, zarara ve kâra katılmayı gerektirdiği için bir şirket değildir. İşletme bir şahıslar topluluğu olarak organize edilmiş ve sürekli bir görünüm arz eder ki gerçekte bir müessese durumundadır. İşletme, İş Hukuku bakımından müteşebbisin şahsından bağımsız bir varlığa sahiptir; çünkü bütün iş sözleşmeleri işletme sahibinin değişmesi ve devri hallerinde geçerliliğini sürdürür (Plaisant, 1980:355). İşletme, organize edilmiş ve sürekli bir görünüm arz eden müessese durumundadır. İşletme tek başına hukuki bir kişilik oluşturmaz. Çünkü onun borç ve taahhütlerinden sorumlu olduğu ayrı bir mameleki ve hükmi şahsiyeti yoktur. Buradaki hukuki sorumluluk işletmeyi işleten gerçek veya tüzel kişiye aittir (Çevik, 1986:36). Ancak işletme, İş Hukuku bakımından müteşebbisin şahsından bağımsız bir varlığa sahiptir. Çünkü tüm iş sözleşmeleri işyeri veya işletmenin devredilmesi halinde bile devam eder.

İşletme ile müesseseyi de birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü aynı işletmenin birçok müessesesi (kurumu) olabilir. İşletme, müesseseden özellikle mali ve hukuki bağımsızlığa sahip bulunma noktasından ayrılır. Müessese, teknik üretim ünitesi olduğu halde; işletme, müesseselerin tamamına egemen olan ve onları koordine eden bir ekonomik ünite durumundadır (Plaisant, 1980:359).

İşletme kavramının üç temel özelliği bulunmaktadır: Bunlardan ilki, kavramın bir faaliyeti anlatan "dinamik" özelliğidir. İkincisi, fabrika, büro, ticarethane vb. kavramların ifade ettiği işlerin görüldüğü yeri belirten "statik" özelliğidir. Üçüncüsü, söz konusu faaliyetleri görmek üzere oluşturulmuş yapı anlamı taşıyan "örgüt" olma özelliğidir (Tutar, 2008: 19).

Genel Olarak İşletme

“İşletme” kavramının doğuşu ve gelişimi, *ekonomi*, *ticaret* ve *işletme* alanıdır. (Narmanlıoğlu, 1978: 82). Bu nedenle işletmenin tanımı yapılırken çoğunlukla iktisat ve ekonomi biliminden yola çıkılmakta, unsurları ve özellikleri incelenirken bu bilimlerden ele alınmaktadır. Şüphesiz işletme terimi iktisadi ve ekonomik yanı kadar hukuki yönü de önem arz eden bir kavramdır.

İşletme, insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla para, araç ve gereç, malzeme, hammadde ve personel gibi faktörleri bilinçli ve sistemli bir şekilde bir araya getirerek ve bir takım faaliyetlerde bulunarak mal ve hizmet üreten bir iktisadi varlık veya bir iktisadi birim şeklinde ifade edilir (Cemalcılar/ Benligiray/ Sürmeli, 2006:2). Çevremizde bulunan, eczane, pastane, lokanta, parfümeri, nalbur, manav, kırtasiye, kuaför, kitapçı, mağaza vb. yerler birer işletmedir.

İşletmenin *iktisadi ve ticari özelliği* onu işyeri kavramından ayırır (Cemalcılar/ Benligiray/ Sürmeli 2006: 2). Ekonomik faaliyetlerin çıkış noktası, insanların ihtiyaç ve isteklerinin varlığı ve sürekliliği olmuştur. Gereksinim (ihtiyaç), insanın herhangi bir konuda duyduğu eksiklik ve doğuştan itibaren içinde taşıdığı itici bir güçtür (Tekin/Şenol, 2011: 14). İşletmelerin temel işlevi, değişik boyutlardaki insan ihtiyaçlarının ve taleplerinin karşılanmasıdır. İhtiyaçların değişimine, gelişimine, türüne ve niteliğine bağlı olarak işletmelerin ortaya koyduğu ürünler de yenilenmektedir.

İşletmeler, bir işyerinden oluşabileceği gibi birden fazla işyerinden de oluşabilir. Buradan, işyeri kavramının ekonomik bir kavram olan işletmeden daha dar bir üretim ve hizmet birimi olduğu sonucu çıkarılabilir (İnce, 1998: 72). Örneğin, bir banka, işyeri niteliğinde olan birden fazla (yüzlerce) şubeye veya bir market farklı bölgelerde satış yerine sahip bulunabilir. İşletme olarak vasıflandırılan organize edilmiş ekonomik faaliyet bir gerçek kişi ya da tüzel kişi tarafından gerçekleştirilebilir ve hükmi şahıs, “özel hukuk tüzel kişisi” ya da “kamu hukuku tüzel kişisi” olabilir. Özel işletmeler mutlak kârlılık esasına göre çalışır. Kamu işletmelerinin öncelikli hedefi arasında kâr olmasa da “kârlılık” faaliyetin devamı için zorunludur. İktisadi alandaki kamu tüzel kişileri siyasi veya sosyal amaçlarla kurulmuş olsalar da yönetimlerinde devamlılık için ekonomik ölçütler hâkim olmalıdır (Franceschelli, 1979: 250).

İş hukuku, işletme içinde ortaya çıkan ekonomik ve mali sorunlarla; başka bir deyişle işletmenin malvarlığı cephesiyle değil, gerçek anlamda işletme faaliyetlerinin gerçekleşmesinde görev alan işçilerin durumuyla ve sorunlarıyla ilgilenir (Lyon-Caen, 1966: 324). İş hukuku ekonomide, siyasal sistemde ve Ticaret Hukukunda önemli yeri olan ve çok eskiden beri üzerinde durulan işletme kavramını değişik açıdan inceler (Güzel, 1987: 64; Aydın, 2001: 12). İşyeri gibi işletme de değişik üretim faktörlerinin sistemli ve bilinçli bir şekilde bir araya getirildiği ekonomik bir organizmadır. Aynı organizmanın farklı iki yönünü

oluşturmakla birlikte, işletmeyi, işyerlerinin toplamı olarak tanımlamak mümkün değildir. Çünkü işletme, bir tek işyerinden de oluşabilmekte, aynı işverene ait birden çok işyeri bir tek işletme meydana getirmemektedir. Bir işverene ait birden fazla işyeri bir tek hukuki ve ekonomik merkeze bağlanabiliyorsa bir tek işletmeden söz edilir. Aksi halde, birbirinden ayrı işyerleri oluşturmakla yetinmezler ve ayrı birer işletme niteliğine bürünürler (Güzel, 1987:66). İşletmenin tek bir işyerinden meydana gelmesi halinde ekonomik organizasyon ile sosyal organizasyon iç içe bulunur. Özellikle tek bir işyerinde faaliyet gösteren küçük veya orta ölçekli işletmelerde iki kavram birbirine karışmaktadır (Güzel, 1987: 65; Esener, 1978: 72).

İşyeri ile işletmeyi birbirinden ayıran en önemli ölçüt, işyerinin teknik üretim birimi, işletmenin ise ekonomik üretim birimi olmasıdır. İşletmenin ekonomik üretim birimi olduğu konusunda fikir ayrılığı yoktur. İş hukuku alanında işletmenin konusunu oluşturan faaliyetlerin mutlaka ekonomik nitelikte ve kâr sağlama amacına yönelik olması zorunlu değildir. Bir dernek veya bir sendika, ücretli işçi çalıştırdığı takdirde iş hukuku anlamında bir işletme niteliğindedirler. Bunun gibi işletmenin ticari nitelikte olması da gerekli değildir. Örneğin, kamu hizmeti gören işletmelerde durum böyledir (Güzel, 1987: 66; Akdemir, 2009: 3).

İşletme kavramıyla anlatılmak istenen “işyeri” kavramı olmadığı gibi, “ticari işletme” kavramı da değildir. İş hukuku anlamında bir işletmenin varlığı için Türk Ticaret Kanununda sayılan kurum ve faaliyetlerin bulunması şart değildir.

Gerek İş Kanunu ve gerekse iş hukukuyla ilgili diğer mevzuatta “işyeri” kavramı, “işletme” kavramıyla birlikte sık sık kullanılmakta, işyeri teriminin tanımı yapılmasına karşın, işletme kavramı tanımlanmamaktadır. Örneğin, İş Kanununun 2. maddesinde işveren vekili tanımında “işletme” terimi kullanılmaktadır. Yine aynı maddede “İşletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işler dışında asıl iş bölünerek alt işverenlere verilemez.” ifadesi yer almaktadır. Kanunun 4. maddesinde 50'den az işçi çalıştırılan (50 dâhil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde İş Kanunu hükümlerinin uygulanamayacağı belirtilirken işletme terimi işyeri ile birlikte kullanılmıştır. Sadece İş Kanununda onbeşten fazla yerde “işletme” terimi kullanılmasına rağmen buna ilişkin bir tanım yapılmamıştır.

İşletmenin Amaçları

Toplumda oluşan her örgüt ve sistem, toplum tarafından kendisine verilmiş temel görev ve fonksiyonlara sahiptir ve bunları yerine getirmek üzere çalışır. İşletme de bu sistem ve örgütlerden birisidir. Bu nedenle bir işletmenin en temel amacı, insanların ihtiyaç duyduğu iktisadi mal ve hizmetleri üreterek ya da pazarlayarak topluma fayda sağlamak ve bunun karşılığında da ortalamanın üzerinde gelir elde ederek, yaşamının sürekliliğini sağlamaktır (Çetin/Mutlu, 2011:33). İşletmeler belirli bir amaç için kurulurlar ve işletme için amaç, ulaşılmak istenen durumu ifade eder (Hatiboğlu, 1995: 7). İşletmenin amaçları kâr elde etmek başta olmak üzere,

tüketicilere ve topluma hizmet etmek, işletmenin varlığını sürdürmek, istihdam oluşturmak, ülke refahına ve ekonomisine katkıda bulunmak gibi birçok amacı bulunmaktadır. Genel olarak bir işletmenin üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar; *kâr elde etme, topluma hizmet etme* ve *devamlılık ya da işletmenin yaşamını sürdürmedir*. İşletmelerin genel amaçları hepsinde farklı oranlarda bulunur. Başka bir deyişle bir işletmede kâr amacın temel amaç iken diğer bir işletmede böyle bir amaç güdülmeyebilir veya çok az bulunur. Dolayısıyla işletmesel kararlar işçi çıkartılmasında somut olarak o işletmesinin kuruluş amacına ve fonksiyonlarına bakmak gerekir. Örneğin, sosyal ve kültürel amaçla kurulmuş bir işletmede istenilen düzeyde kâr elde edilemediğine dayanılarak işletmesel bir kararla işçi çıkartılması hukuka uygun değildir. Bu nedenle işletme gereklerine dayanılarak yapılan işçi çıkarma durumlarında işverenin keyfi davranıp davranmadığını tespit için işletmenin kuruluş amacına bakılması yararlı olacaktır.

İşletmeler değişik amaçlarla kurulurlar. Örneğin, kazanç sağlama isteği, bağımsız çalışma arzusu, sosyal saygınlık kazanma isteği, başka fırsatların yokluğu, yeni bir fikrin veya bir varlığın işlenmesi bu amaçlar arasında sayılabilir (Bkz. Yazıcı, 2007: 128; Çetin/Mutlu, 2011:36).

Kâr Elde Etme

Kâr elde etme, işletmenin başarı derecesinin ölçülmesinde ve denetlenmesinde ölçü olarak kullanılmasının yanında devlete ödenecek vergi vb. yasal yükümlülüklerin yerine getirilmesini de sağlayan bir araçtır. Kâr, işletmelerin temel amacı olarak karşımıza çıkar. Aslında vergi ve istihdam oluşturma, bir işletmenin temel amacından ziyade onun bir sonucudur. Onun amacı kâr elde etmektir. Elbette bunu çalışanlarla yapacak ve sonuçta elde ettiği kârdan yasalar gereği vergi verecektir. İşletmelerde, ekonomik bir mal ya da hizmet üretimi için üretim faktörleri bir araya getirilir. İşletme, teknik bilgilerin, bilimsel bulguların ve ekonomik ilkelere uygulandığı çok yönlü bir birimdir. Örneğin, otomobil fabrikası veya süpermarket bir işletmedir. Ekonomik bir birim olan işletmede mal ve hizmet üretimi belli bir amaca yönelik olarak gerçekleştirilir.

Kâr, işletmenin belli bir dönem sonunda elde ettiği toplam gelirler ile katlandığı toplam giderler arasındaki olumlu fark (Demirci/Gümüştekin, 2009:65) ya da maliyet ile ürün veya hizmetin satış fiyatı arasındaki farktır. Olumsuz farka ise zarar adı verilir (Altın/Başar/Doğan, 2010:25; Tekin/Şenol, 2011:26; Ertürk, 2011:25). Bir işletme parasal açıdan ratabilite, satış geliri ve işletmenin değer maksimizasyonu ile maliyet minimizasyonunu hedef alır (Müftüoğlu, 2010: 117). Kâr, sadece işletmenin varlığını sürdürmesi ve büyüyüp gelişmesi için bir araç olmayıp, muhasebe tekniği açısından yıllık faaliyetin ölçülmesi ve denetlenmesi için kullanılan bir araçtır (Sabuncuoğlu/Tokol, 2011: 22). Ekonomik krize dayalı iş sözleşmesi fesihlerinde ilk bakılacak husus işletmenin krizden etkilenip etkilenmediği ve kârında ne ölçüde azalma olduğudur.

İşletmeler yaptıkları faaliyetlerle tüketicilerin ihtiyaçlarını en kısa zamanda, en kaliteli ve en uygun satış fiyatıyla karşılamak için uğraşır. Bunları gerçekleştirirken bazı işletmeler temel amaçlardan biri olan kâr ikinci plana atar. Bu tip işletmeler genellikle kamu işletmeleridir. Bir tüketicinin ihtiyaç duyduğu bir malı üretildiği yerden alması her zaman mümkün değildir. Aracı işletmeler ürünleri üretildiği yerden alarak tüketicinin ayağına getirir. İşletmeler yaptıkları bu hizmetler karşısında giderlerinin üzerine bir miktar kâr koyarak bedelini alır. Bu bedele satış fiyatı adı verilir (Altın/Başar/Doğan, 2010:25).

Özel işletmelerin dışında bir de kamu kesiminde İktisadi Devlet Teşekküllerinin yanında Kamu İktisadi Teşebbüsleri vardır ki bunların amacı parasal kâr değil, sosyal kârlılıktır. Örneğin, Kamu İktisadi Teşebbüsü olan Elektrik İşleri Etüd İdaresi sosyal kârlılık amacı gütmektedir. Kâr, işletmelerin yıllık gelirlerinin yıllık gider ve amortismanlarını aşan kısmıdır. Sosyal kârlılıkta ise doğrudan doğruya bir gelir elde etmek mümkün değildir. Ancak uzun dönemde toplumun gelişmesine dolaylı katkı söz konusudur. Örneğin, bir bölgeye yol yapıldığında yolu yapan kamu kuruluşuna bir gelir sağlanmaz. Ancak o bölgenin malları pazara ulaştırılarak değerlendirilir, bölgede ulaşım ve ticaret gelişir, toplumda dolaylı bir etki ile bir gelişme temin edilir. Bu gelişmeler de başka sahalarda yeni yeni zincirleme ekonomik ve sosyal gelişmeyi tahrik ederek uzun dönemde toplum kalkınmasına ve sosyal ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmuş olur (Ertürk, 2011: 25).

Topluma Hizmet Etme

İşletmelerin parasal olmayan amaçları da bulunmaktadır (Bkz. Müftüoğlu, 2010: 121 vd; Yazıcı, 2007: 49). Çünkü İşletmeler toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için ekonomik mal ve hizmet üretir. İşletmenin ürettiği mal ve hizmetleri satın alan toplum, işletmeler sayesinde ihtiyaçlarını gidermiş olur. İşletmelerin kuruluş ve var oluş nedenini sadece parasal kâr amacıyla açıklamak mümkün değildir. Çünkü kâr işletmenin üreteceği mal ve hizmetleri tüketiciler talep ettiği sürece oluşacaktır. Bir işletmenin ürettiği mal ve hizmetler tüketiciler tarafından satın alınıp tüketilmedikçe işletme yeniden mal ve hizmet üretimi gerçekleştiremez. İşte bu durumda işletmeler toplumun talep ettiği, onların satın alıp kullanabilecekleri mal ve hizmetleri üreterek toplumun ihtiyaçlarına cevap verir, işletmeler toplumsal hizmet amacı ile tüketicilerin taleplerine uygun mal ve hizmet üretir, söz konusu bu mal ve hizmetleri onların talepleri doğrultusunda uygun miktar ve yerlerde satışa sunar. Tüketicilerin bu mal ve hizmetleri satın almaları sonucu sağlanacak fayda ile birlikte toplumun refah düzeyi de artar. İşletmeler bu faaliyetlerde bulunurken aynı zamanda topluma bir iş alanı da açarak işsizliğin giderilmesinde önemli rol oynar (Altın/Başar/Doğan, 2010: 25). İşletmeler doğrudan topluma hizmet etmekle kalmayıp toplumun yararına da çalışarak toplumsal kâr oluştururlar. Toplumsal kâr, bir işletmenin sahibine veya ortaklarına sağladığı kârların dışında topluma sağladığı

katkılarıdır (Tekin/ Şenol, 2011: 27; Yazıcı, 2007: 50).

İşletmelerin sosyal sorumlulukları, işletmelerin davranışlarını topluma zararlı faaliyetler açısından sınırlayan ve insan yaşamının iyileştirilmesi için katkıda bulunmaya zorlayan, toplumun yararı için tarafsız bir sorumluluk hissidir. Sosyal sorumlulukta temel amaç, ahlâk ve kamu çıkarlarını dikkate alan sınırlar içerisinde işletme faaliyetlerini yürütmek, toplumsal öncelikler ve beklentileri karşılayacak ölçüde olumlu tepkide bulunmak, gerekli önlemi almaya yönelik isteklilik göstermek, bir bütün olarak toplumun çıkarlarına karşı hissedarların çıkarlarını dengelemek, iyi vatandaş olmak için sosyal yönden sorumlu bir stratejinin uygulanmasıdır (Korkmaz, 2009: 20). Kısaca sosyal sorumluluk, bir örgütün hem kendi, hem de tüm paydaşlarının yararına olacak şekilde hareket etme yükümlülüğü olarak tanımlanabilir (Demirci/Gümüştekin, 2009:67).

İşletmelerin sosyal sorumlulukları konusunda iki temel görüş ortaya konulmuştur. Klasik sosyal sorumluluk fikrini savunanlara ve bu arada Milton FRIEDMAN'a göre, "işletmenin bir tek sosyal sorumluluğu vardır. O da işletmenin kârını maksimize etmektir." Sosyal sorumluluğa klasik açıdan yaklaşanlar, işletme gelirlerinin daha da artmasını sağlamak için, kârların dağıtılmayarak iç finansmanda kullanılmasını savunurlar. Böylece yeni yatırımlar, toplumdaki bütün insanların refahını artıracaktır. Aslında yalnızca bu bile, kâr amacı güden işletmelerin topluma büyük bir katkı oluşturduğunu gösterir. Modern sosyal sorumluluk anlayışına göre, işletmeler örgütsel amaçlarının çok daha ötesinde sorumluluk almalıdır (Şahin, 1984: 56).

İşletmenin Varlığını Sürdürme

Bir işletmenin doğrudan veya dolaylı olarak insanlara ve topluma yarar sağlayabilmesi için faaliyetlerini ve dolayısıyla varlığını sürdürmesi gerekir. Bu nedenle bir işletmenin nihai amacı, varlığını devam ettirmektir (Demirci/Gümüştekin, 2009:67). Faaliyetin sürdürülebilirliği bir işletme için her şeyden önemlidir. İşletmenin varlığı ise kâr elde etmekten çok daha önemlidir (Altın/Başar/Doğan, 2010:26; Tekin/Şenol, 2011:27; Ertürk, 2011:25). Bir işletme, varlığını korumak ve sürdürmek için hukuki sınırlar içinde her şeyi yapma ve her türlü tedbiri alma hakkına sahiptir. Bu bağlamda bireysel ve toplu işten çıkarmalar, yeniden yapılanma, küçülme, istihdam fazlasından kurtulma, daralma, devir, birleşme, personel giderlerini azaltma vb. başvurulacak tedbirler arasında sayılabilir.

İşletme kâr ve topluma hizmet amaçlarını uyumlu bir şekilde gerçekleştirmek için her iki amacı arasında bir denge kurmak zorundadır. Bu iki amaç arasında kurulacak denge, sonuçta işletmenin yaşamını sürekli kılmasına da katkıda bulunacaktır. İşletmeler üretmiş oldukları mal ve hizmetleri toplum tarafından talep edildikleri sürece yeniden üretim yoluna gideceklerdir. Toplumun talebine göre

üretimde bulunan bir işletmenin de kârlılığı artacak ve işletmenin yaşamını sürekli kılma amacı gerçekleşecektir (Altın/Başar/Doğan, 2010:26). Tüketicilere hizmet, işletmenin, tüketicilerin istek ve gereksinimlerine, beklentilerine uygun ürün veya hizmet üretip onları memnun etmesidir (Tekin/Şenol, 2011:27).

İşletmenin Özel Amaçları

İşletmeler; etkinlik, verimlilik (prodüktivite), ekonomiklik (iktisadilik) ve kârlılık (rانتابيلية) ölçütleri içinde faaliyet gösterirler (Çetin/Mutlu, 2011:23-24). İşletmelerin özel amaçları; işletmelerin türlerine, kuruluş amaçlarına, sahiplerinin veya ortaklarının az veya çokluğuna, niteliklerine göre değişebilir. Bu konuda geçerli olabilecek bazı özel amaçlar şöyle sıralanabilir: Ortaklara (hissedarlara) uygun ve adil kâr payı sağlamak, çalışan personele uygun ve tatmin edici ücret ile iyi çalışma koşulları sağlamak; tüketicilere uygun fiyatlarla kaliteli ürün sunmak, işletmeye hammadde ve malzeme satanlara uygun fiyat vermek, çevreyi korumak ve halka iş imkanı sağlayarak istihdam yaratmak, devlete karşı vergi yükümlülüğünü yerine getirmek. Günümüzde işletmelerin başarılı olabilmesi, tüm çıkar gruplarının çıkarlarını gözetip, onları uzlaştırmaya, aralarında en uygun bir denge kurma yolunda gösterecekleri çabaya bağlıdır. Ancak, işletmelerin büyümeleri, çıkar gruplarının artması bu optimal dengenin sağlanmasını da zorlaştırmaktadır (Yazıcı, 2007: 52). İşletmeler kendi özel amaçları doğrultusunda hareket etmek ve faaliyette bulunmak zorundadır. Söz konusu amaçlar, işletmesel kararlarda ve işletmenin gereklerinin belirlenmesinde temel rol oynar. Bu nedenle İş Hukuku kapsamında bireysel veya toplu işçi çıkarma, işyerini devretme veya alt işveren uygulamalarında işletmenin genel ve özel amaçlarına bakılmalıdır.

İşletmeyle İlgili Kavramlar

İşletme; üretim faktörlerinin, sermaye, doğa ve müteşebbis tarafından, planlı, tutarlı ve sistemli bir biçimde bir araya getirilerek, sürekli ve bağımsız olarak mal ya da hizmet üretimine veya değişimine yönelen ve bu amaçlara ulaşabilmek için tek bir işyerinden veya birden çok işyerinden meydana gelen ekonomik ve sosyal bir organizasyondur (Aydınlı, 2001:66). İşletme, bir işyerinden meydana gelebileceği gibi birden fazla işyerinden de meydana gelebilir. Bu durumda 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununa (TİSGLK) göre, aynı işkolunda birden çok işyerine sahip bir işletmede ancak bir toplu iş sözleşmesi yapılabilir. Tanımda geçen üretim faktörleri, “emek ve işçiler”; sermaye, “maddi olan ve olmayan unsurlar” ve müteşebbis de “işveren” anlamında kullanılmıştır.

Doğa-Tabiat

Doğa; tarım arazisi, ormanlar, maden rezervleri, su kaynakları, hava, güneş gibi yeraltı ve yerüstünde bulunan ve işletmede girdi olarak kullanılan kaynakları ifade eder (Tekin/Şenol, 2011:16). Doğa olmadan üretim gerçekleştirilemez. Tabiatta

bulunan, hizmet ve mal için gerekli olan hammaddeler tabiat faktörünü oluşturur (Ertürk, 2011:15). Aslında tabiatta bulunan üretime yarar maddeler kaynaktır ve bu doğal kaynaklar üretime dönüşürse faktör halini alır. Tabii kaynakların tabii faktör durumuna getirilmesi için yapılması gereken hazırlıklara da ilk yatırım (initial investment) denir (Acar, 1998:19). Bu üretim faktörünün sahip olduğu önem, her üretim dalında farklı olabilir. Tabiat faktörünün başlıca özellikleri şunlardır: taşınmaz, sınırlı ve kıt, yıpranma payı (amortisman) dikkate alınmaz.

Emek

Genel olarak üretim faktörleri emek, sermaye ve doğal kaynaklardan oluşur. Emek faktörü ile insanın üretkenliği ifade edilmektedir (Müftüoğlu, 2010: 54) ve bir işletmenin emek unsuru personelden oluşmaktadır (Saymen, 1954:192). İnsanın gelir sağlamak amacıyla başkaları için iradi ve bilinçli şekilde sarf etmiş olduğu her türlü gayret ve enerjiye emek denir (Acar, 1998:20). Üretim faktörleri içinde en önemli yeri işgal eden emek; mal ve hizmet üretmek için planlı bir şekilde yapılan bedensel (fiziki), zihinsel (fıkri) ve yönetsel faaliyetlerden oluşur. Bedensel emek kas gücünden yararlanmaya, zihinsel emek ise beyin gücüne dayanan üretkenliği ifade eder. Mesleki eğitimden geçmiş kimsenin emeğine *vasıflı emek* (Acar, 1998:20); eğitimden geçmemiş kimsenin emeğine de *vasıfsız emek* denir. Bir işletme küçük de olsa büyük de olsa, emek unsuru zorunludur (Franceschelli, 1979:247). Bu gibi durumlarda emek ya da sermaye ağırlıklı işletme söz konusu olur.

Sermaye

Sermaye, işletmeyi kuranlar tarafından, işletmeye konulan para, mal ve emektir. Başka bir tanımla, emeğin verimliliğini ve dolayısıyla üretimi artıran ve önceden üretilmiş olan üretim araçlarına sermaye denir (Acar, 1998:21). Bir iş ya da işletme için yapılan toplam yatırım, üretim araçlarının tümü, kullanılmaya hazır para ve varlıklardır. Sermayeye mutlaka ihtiyaç vardır. Ekonomide mal veya hizmet üretmekte kullanılabilecek üretilmiş kaynakların tümü sermayedir ve işletmenin net varlıklarını gösterir. Üretimde kullanılan aletlere sermaye malı, bunları satın alabilecek olan para miktarına da nakdi sermaye veya finans kapital denilir (Acar, 1998:21).

Sermaye değişik şekillerde elde edilebilir. Miras, ikramiye kazanma, bağış toplama, doğal zenginliğe sahip olma veya tasarruf etme bu şekiller arasında sayılabilir. Kendi adına iş kurup çalıştıranlar belli bir sermaye harcamasında bulunmak zorundadırlar. Bu sermayenin bir kısmını işyeri olarak binalara, bir kısmını makine, alet ve cihazlara, bir kısmını da hammadde ve yardımcı maddelere ve nihayet bir kısmını da marka değeri, lisans, patent ve imtiyaz gibi haklara yatırılırlar. Yapılan yatırımla üretilen ürünler ihtiyaç sahiplerine satılarak gelir elde edilir (Parlıt/Aydıntan, 2008:16).

Girişim ve Girişimci (Teşebbüs ve Müteşebbis)

Girişim, başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere pazarı olan ve pazarda fiyatı oluşturan ekonomik mal ve hizmetleri ortaya koymak ve sahibine kâr sağlamak amacını güden bir işletmedir. Başka bir deyişle, belirli bir yasal, finansal, örgütsel ve ekonomik özelliğe sahip kuruluştur (Sabuncuoğlu/Tokol, 2001:4). Bu yönüyle girişimcilik, risk ve belirsizlik koşulları altında, kazanç elde etme ve büyüme amacıyla yenilikçi bir ekonomik organizasyonun oluşturulmasıdır (Güney, 2008:59). Çoğu zaman aynı anlamda kullanılsa da girişim ile işletme kavramları birbirinden farklıdır. Girişim, belirli bir yasal, finansal, örgütsel ve ekonomik özelliğe sahip bir kuruluşken, işletme daha çok fabrika ve satış mağazası gibi mal veya hizmet üreten teknik bir birimdir. Örneğin, Sabancı Holding bir girişim, onun bünyesindeki Lassa oto lastik fabrikası ise bir işletmedir (Dolgun, 2003: 4).

Her girişim bir işletme olurken her işletme bir girişim değildir. Bir birimin işletme sayılabilmesi için insan gereksinimlerini karşılayan ekonomik mal ve hizmetleri ortaya koymak amacıyla üretim araçlarının bir araya getirilip faaliyette bulunması yeterlidir. Oysa bir işletmeye girişim denilebilmesi için bu iki özellikte birlikte sürekli faaliyette bulunması, üretilen mal ve hizmetlerin başkalarının ihtiyacını karşılaması, pazarının ve fiyatının bulunması gerekir. Girişimin temel amacı kâr sağlamaktır. Girişimcinin iki temel özelliği bulunmaktadır. Birincisi; üretim araçlarını sağlayıp üretime yöneltme; ikincisi ise, ortaya çıkabilecek riskleri üstlenmedir.

Bir başka tanıma göre; girişimci (müteşebbis), üretim elemanlarını (doğatabiat, emek, sermaye) sistemli ve bilinçli bir şekilde bir araya getirerek mal ve hizmet üretimini sağlayan veya (Altın/Başar/Doğan, 2010:3; Acar, 1998:21; Mucuk, 2008: 4) bir işletmeyi kuran, işleten ve diğer üretim etmenlerini en verimli şekilde bir araya getiren kişidir (Tekin/Şenol, 2011:20). Örneğin, belirli bir sermaye ile kendisine ait bir atölyede çeşitli makineler ve işçiler vasıtasıyla tomrukları işleyerek katma değer yaratan ve farklı bir ürün üreten kişi girişimcidir. Girişimcinin asıl amacı kâr elde etmektir. Yapılan faaliyetler sonucunda girişimci aynı zamanda zararı da üstlenmek zorundadır. Girişimci kâr elde etmek amacıyla zararı da göze alarak insanların ihtiyaçlarını karşılamak için mal ve hizmet üretir (Altın/Başar/Doğan, 2010:3). Emek ve sermaye gibi üretim faktörlerini fayda sağlayacak mal ve hizmete dönüştüren dördüncü üretim faktörü “doğa”dır. İşletmelerin başarı derecelerinin farklı olması, genelde girişimci faktöründen kaynaklanır. Girişimci, risk üstlenir, kâr amaçlar, üretimi ve organizasyonu gerçekleştirir. Müteşebbisi (girişimciyi) işletmeden, işletmeyi de “ticari işletme”den (commercial enterprise, fonds de commerce) ayırmak gerekir (Franceschelli, 1979: 247). İşletme daha çok bir fabrika, satış mağazası gibi mal veya hizmet üreten ya da pazarlayan teknik bir birim, girişim ise hukuksal, ekonomik ve finansal bir kuruluş olarak tanımlanabilir. Örneğin; Koç Holding bir girişim, Arçelik buzdolabı fabrikası bir işletmedir. Ancak her işletme bir girişim değildir. Bir bakıma girişim, işletmeye

göre daha geniş bir anlam taşır. Bununla birlikte çoğu kez işletme ve girişimin eş anlamda kullanıldığı görülür (Domaniç, 1988:4).

İtalyan Medeni Kanununa göre, mal veya hizmet üretimi veya değişimi amacıyla organize edilmiş faaliyeti meslek olarak yapan kimseye müteşebbis denir (m.2083). Dolayısıyla müteşebbis bu işi meslek edinen kimsedir.

7.12.1994 tarih ve 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanuna göre; piyasada mal veya hizmet üreten, pazarlayan, satan gerçek ve tüzelkişilerle, bağımsız karar verebilen ve ekonomik bakımdan bir bütün teşkil eden birimlere teşebbüs; teşebbüslerin belirli amaçlara ulaşmak için oluşturduğu tüzelkişiliği haiz ya da tüzelkişiliği olmayan her türlü birliklere de teşebbüs birliği denir (m.3). 4054 sayılı Kanuna göre teşebbüs tanımının içine küçük bir şahıs işletmesinden bir holdinge kadar tüm iktisadi birimler girmektedir. Serbest meslek faaliyetlerinin bile teşebbüs sayıldığı kabul edilmektedir (Aslan/Şenyüz/Ergün, 2009:3; Aslan, 2001:31). Bu nedenle bu Kanunda geçen “teşebbüs” kavramının Türk Ticaret Kanununda (TTK) geçen “ticari işletme” kavramından daha geniş olduğu söylenebilir. Bununla birlikte birçok yazar teşebbüs kavramını işletme kavramıyla eşit anlamda kullanmaktadır (Aslan/Şenyüz/Ergün, 2009:3).

İşletmenin varlığı için işletmede bulunan maddi ve maddi olmayan faktörlerin müteşebbise ait olması şart değildir. Çünkü işletmede yönetim hakkı mutlak olarak mülkiyet hakkından doğmaz. Buradaki yönetim hakkı, üretim ve mübadeleleri sağlamayı üstlenen ve işletme riskini üzerinde taşıyan işletme sahibinin sorumluluğunda yatmaktadır (Plaisant, 1980:355).

Üretim

Mal ve hizmetlerin karşılanabilmesi için işletmeler birtakım faaliyetlerde bulunur. Bu faaliyetlerin teknik anlamdaki karşılığı üretimdir. Başka bir ifadeyle, insanların istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetleri meydana getirme işlemine üretim denir (Parılı/Aydıntan, 2008: 13). Üretim için yapılan çalışmalar sonucu insanlara fayda yaratılır. İşletme açısından üretim, üretim faktörlerini kullanarak insanların ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin meydana getirilebilmesi için yapılan çalışmalardır. Örneğin, kişilerin ihtiyacı olan otomobilin fabrikada yapılması ve kullanım için hazırlanması sonucu üretim gerçekleşmiş olur. Üretimin gerçekleşebilmesi için üretim faktörlerinin (doğa, sermaye, emek, girişimci, teknoloji) uygun şartlarda bir araya gelmesi gerekir (Altın/Başar/Doğan, 2010:13; Parılı/Aydıntan, 2008:13).

Mal ve Hizmet

İktisadi (ekonomik) anlamda insanların istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan elle tutulur gözle görülür somut araçlara **mal** denir (Aktepe, 2010:22; Altın/Başar/Doğan, 2005:14). Örneğin; ekmeğe, peynire, pasta, masa, makas, kaynak makinesi ve torna tezgâhı hepsi birer maldır ve işletme açısından malın

üretilebilmesi için emek harcanması gerekir. İstihsal olunan mal; madencilik, yoluyla tabiattan alınan bir hammadde, bir yakıt, emek sarf edilerek üzerinde işlenebilen yarı veya tam bir mamul veyahut bir enerji (elektrik) olabileceği gibi, tabiattan alınmış bir ağaç (ormancılık), bir nebat (ziraatçılık) veya bir hayvan (hayvancılık, balıkçılık) da olabilir. İstihsal olunan hizmet ise, taşımacılık, iletişim, bilişim, sağlık, eğitim, bankacılık, sigortacılık, sarraflık, otelcilik vb. olabilir (Doğanay, 2004:156). Bir emek harcanmadan elde edilen mallara **serbest mallar**, emek harcanarak elde edilen mallara ise **ekonomik mallar** denir. İnsanlar serbest malları elde edebilmek için herhangi bir emek veya çaba harcamazlar. Bu mallar doğada serbest olarak bulunur. Örneğin, nefes aldığımız hava, güneş ışığı ve ısı gibi. Ekonomik mallar ise üretim araçlarından faydalanarak üretilen tüm malları kapsamaktadır. İşletme açısından söz konusu mallar ekonomik mallardır. Bu mallar işletmeler tarafından insanların ihtiyaçlarını karşılamak için işletmelerce üretilir (Altın/Başar/Doğan, 2010:14).

Bir tarafın diğerine sunduğu, temel olarak dokunulamayan ve herhangi bir şeyin sahipliği ile sonuçlanmayan faaliyetlere veya insan ihtiyaçlarını tatmine yarayan ve somut olmayan araçlara hizmet denir (Aktepe, 2010:25). Hizmet, mal gibi elle tutulan gözle görülen birer nesne değildir. Hizmet üretiminin asıl amacı da malda olduğu gibi insanların ihtiyaçlarını karşılamaktır. Herhangi bir hizmete ihtiyacı olan tüketiciler hizmeti satın alarak ihtiyaçlarını giderirler. Hizmet işletmelerini kısaca sağlık, konaklama ve ulaştırma biçiminde sıralayabiliriz. Ayrıca serbest meslek sahibi olan mühendisler, mimarlar, eğitimciler, muhasebeciler ve avukatlar da hizmet üreten kişilere örnek verilebilir. Hizmet üreterek faaliyet gösteren birçok işletme vardır. Dağıtım hizmetleri yürüten toptancı ve perakendeci işletmeler, işletmelerin mali konularını karşılamak için kurulmuş banka ve finans kuruluşları, döviz büfeleri ve riskleri karşılamak için kurulmuş sigorta şirketleri hizmet üreterek faaliyet gösteren işletmelerdir. Bazı işletmeler ise hem mal hem hizmeti bir arada üretir. Bu işletmelere örnek olarak yayınevi işletmeleri verilebilir. Kitabın içeriği hizmet; bir somut mal olarak da kitabın kendisi üretilir (Altın/Başar/Doğan, 2010:15).

Mal ve hizmet istihsalinin ticarethane veya fabrikada olduğu gibi bir bina dâhilinde yerleşmiş olması veya sabit olmaması, işletmenin esas vasfına etki etmez. İşletme denilince ilk akla gelen husus, kazanç sağlamak amacıyla (zararı önleme de dâhil) kurulup faaliyette bulunan istihsal kuruluşu olmasıdır (Doğanay, 2004:156). Pazarlama işletmeleri de birer hizmet işletmesidir. Ancak, bunlar iktisadi hayattaki önemlerine binaen ayrı bir sınıfta toplanabilmektedir. Üretilen malları satın alan, depolayan ve satan her türlü işletmeler (toptancı, perakendeci, acente, mağaza vb.) pazarlama işletmeleri olarak anılırlar (Ertürk, 2011:31).

Ürün

Ürün, tüketicilerin istek ve gereksinimlerini karşılamak için, kendilerine sunulan; ambalajı, rengi, görünümü, fiyatı, yedek parçası, servis hizmeti, üretici ve satıcı

işletmenin saygınlığı vb. somut ve soyut öğelerin bileşiminden oluşan değişim özelliğine sahip bir birimdir (Tekin/ Şenol, 2011:135). İşletme, kendisi için değil, genel piyasa için mal veya hizmet üretir (Franceschelli, 1979:248).

Şube-Ajans ve Acente

Şube kavramı TTK tarafından tanımlanmış değildir. 18.5.2004 tarih ve 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanununa göre; “Bir merkeze bağlı olduğu halde, ister merkezin bulunduğu odanın, ister başka odanın çalışma alanı içinde olan müstakil sermayesi ve müstakil muhasebesi bulunan ve/veya muhasebesi merkezde tutulduğu ve müstakil sermayesi bulunmadığı halde kendi başına sınaî faaliyet ve ticarî muamele yapan yerler ve satış mağazaları bu Kanunun uygulanması bakımından şube sayılır.” (m.9) Şube, ticari işletme adına ve hesabına işlemlerde bulunmak üzere, iç ilişkide merkeze bağımlı, dış ilişkide ise kendisine verilmiş yetkiler ölçüsünde bağımsız bir işyerinde, bağlı olduğu merkezin unvanı altında, merkezle aynı alanda ve aynı tacire ait olarak faaliyette bulunan, fakat ticari işletmeden ayrı bir hukuki kişiliği bulunmayan bir örgütlenme şeklidir (Deryal, 2001:14; Bozkurt, 2010:39).

Şube ya da ajans, hem işletmeden hem de işyerinden farklıdır. Şube veya ajansın hükmi şahsiyeti yoktur. Ancak Fransız mahkemeleri şubeyi, yeterli yetkilerle donatılmış işletme temsilcisinin yönetiminde belirli bir işletme bağımsızlığına sahip olarak kabul etmiştir (Plaisant, 1980:359).

Özellikle ticari işletme kapsamında yürütülen faaliyetlerin yaygınlaşması, işlerin tek bir merkezden yürütülmesini zorlaştırabilir ve bu durum karşısında tacir, işlerini merkezden yürütmek yerine kuracağı yarı bağımsız birimler aracılığıyla mahallinden yürütmek isteyebilir. İşte bu tür ihtiyaçlar şube açılmasına neden olmaktadır (Kayıhan, 2009:78; Aslan/Şenyüz/Ergün, 2009:13; Bozkurt, 2010:39). Ticaret Hukuku ve İşletme Ekonomisinde, işletmenin varlığı için yapılan faaliyetin bağımsız olarak bir müteşebbis (işveren) tarafından yönetilmesi gerekir. Bağımsız olmayan bir işletme, işletme değil bir şube veya ajans olabilir (Çevik, 1986:35; Aydınlı, 2001:15).

6762 sayılı TTK’ya göre, “Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tabi bir sıfat olmaksızın bir mukaveleye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimi bir surette ticari bir işletmeyi ilgilendiren akitlerde aracılık etmeyi veya bunları o işletme adına yapmayı meslek edinen kimseye **acente** denir (m.116). 13.1.2011 tarih ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu da 102. maddesinde benzer bir tanım getirmiştir. Buna göre; “Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya işletmenin çalışanı gibi işletmeye bağlı bir hukuki konuma sahip olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak ticari bir işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o tacir adına yapmayı meslek edinen kimseye **acente** denir.” Acente, tacire bağlı olmayan tacir yardımcısıdır (Eriş, 2004: 1271).

Doktrindeki bir tanıma göre; ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru ve hizmetli gibi ticari işletme sahibi müvekkiline -bağımlı bir sıfatı olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde sürekli bir şekilde, bir ticari işletmeyi ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları tacir namına yapmayı meslek edinen gerçek ya da tüzel kişiye **acente** denir (Kayıhan, 2003:29; Ardıç, 2010:139; Deryal, 2002:76).

İşletmelerin Özellikleri

İşletmelerin amaçları, bir işletmenin ulaşmak istediklerini ifade eder. İşletmelerin genel amaçları, kâr elde etmek, topluma hizmet etmek, işletmenin varlığını sürekli kılmaktadır. İşletmelerin özel amaçları, sosyal sorumluluk, çevrecilik, kaliteli ve nitelikli bir çalışma ortamı, çalışanlara daha iyi ücret, çevre koşullarına uyum, uluslararası ilişkiler vb. olarak sıralanabilir. İşletmelerin işlevlerini genel veya özel amaçları şekillendirir. Bu işlevler işletmenin belirli bölümlerinde gerçekleştirilir. Yönetim, üretim, pazarlama, finansman, personel, muhasebe, ar-ge, halkla ilişkiler, ulaştırma, depolama bunlardan başlıcalarıdır. Günümüzdeki gelişmeler, işletmecilik işlevleri ve uygulamalarında yenilikleri zorunlu kılmıştır. Klasik işlevlerin yanı sıra, çağdaş, global ve rekabetçi anlayışın gerektirdiği işlevler de büyük önem kazanmıştır.

İşletmeler birbirinden farklı yapı ve özelliklere sahiptir. İşletmelerin gruplandırılmasında geçerli olan ölçütler; mal ve hizmet türü, üretim araçlarının mülkiyeti, hukuki yapıları, ulusal kökeni, işletmeler arası anlaşmalar ve diğerleridir. İşletmeleri büyüklüklerine göre; küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ), büyük ve uluslar arası işletmeler şeklinde sınıflandırmak mümkündür. 3143 sayılı Kanuna dayanılarak çıkarılmış olan Yönetmelikte² “Mikro işletme”, “Küçük işletme” ve “Orta büyüklükteki işletme” tanımları getirilmiştir. Buna göre; Mikro işletme, on kişiden az, yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı ya da mali bilançosu bir milyon Yeni Türk Lirasını aşmayan çok küçük ölçekli işletmeler; Küçük işletme, elli kişiden az, yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı ya da mali bilançosu beş milyon Yeni Türk Lirasını aşmayan işletmeler ve Orta büyüklükteki işletme, ikiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hâsılatı ya da mali bilançosu yirmibeş milyon Yeni Türk Lirasını aşmayan işletmelerdir.

İşletmenin özellikleri kısaca şöyledir:

(1) İşletme, üretim faktörlerini (emek, sermaye, doğa) bir araya getirerek mal ve hizmet üreten *ekonomik bir sistemdir*. (2) İşletme; finansal, yönetsel ve ekonomik yönden *bağımsız bir sistemdir*. (3) İşletme, toplumda ortaya çıkan bir kısım ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulduğu için *sosyal bir sistemdir*. (4) İşletmeler; sürekli değişimin yaşandığı, devamlı mal ve hizmetlerin üretildiği *dinamik bir sistemdir*. (5)

² Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik

İşletmeler, teknik altyapıya sahip oldukları ve faaliyetlerini bu yapı üzerinde sürdürdükleri için *teknik bir sistem*dir. (6) İşletmeler, faaliyet alanı ne olursa olsun kesintisiz bir gelişme göstermek zorunda oldukları için *organik ve açık bir sistem*dir (Tutar, 2008:27-28).

Ticaret Hukuku Açısından İşletme

29.6.1956 tarih ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu, sürekli gelişen, değişen, büyüyen ve küreselleşen bir ekonomide ticari faaliyetlerin işletmeler eliyle yürütüldüğünü kabul ederek ticari faaliyetleri “ticari işletme” esasına üzerine şekillendirmiştir. Kanun, Birinci Kitabında da 135. maddeye kadar “Ticari İşletmeler”e yer vermiştir. Ticari işletmelerin bu kadar önem taşımalarına rağmen işletme kavramı açık bir şekilde tanımlanmamış, yalnızca hangi işletmelerin ticari işletme sayılacağına değinilmeye yetinilmiştir. 13.1.2011 tarih ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu bu eksikliği gördüğü için 11. maddesinde işletme kavramına doğrudan bir tanım getirmiştir.

“İşletme” ile “ticari işletme” birbirinden farklı kavramlardır. Ticari işletme, işletmenin faaliyetinin gerçekleştirildiği maddi ve maddi olmayan malların bütünüdür. Sınai ya da ticari bir faaliyet söz konusu olmasa da işletme mevcut olabilir; ancak ticari işletme söz konusu olamaz (Plaisant, 1980:359). Türk Ticaret Kanunu işletmeyi değil “ticari işletme”yi tanımlamıştır. 29.6.1956 tarih ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununa göre; *ticarethane veya fabrika yahut ticari şekilde işletilen diğer müesseseler ticari işletme sayılır*. Tesisat, kiracılık hakkı, ticaret unvanı ve diğer adlar, ihtira beratları ve markalar, bir sanata müteallik veya bir şahsa ait model ve resimler gibi bir müessesenin işletilmesi için daimi bir tarzda tahsis olunan unsurlar, mukavelede aksine hüküm bulunmadıkça, ticari işletmeye dâhil sayılır. (TTK, m.11). 13.1.2011 tarih ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununa göre; “*Ticari işletme, esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutan faaliyetlerin devamlı ve bağımsız şekilde yürütüldüğü işletmedir*. Ticari işletme ile esnaf işletmesi arasındaki sınır, Bakanlar Kurulunca çıkarılacak kararnamede gösterilir. Ticari işletme, içerdiği malvarlığı unsurlarının devri için zorunlu tasarruf işlemlerinin ayrı ayrı yapılmasına gerek olmaksızın bir bütün hâlinde devredilebilir ve diğer hukuki işlemlere konu olabilir. Aksi öngörülmemişse, devir sözleşmesinin duran malvarlığını, işletme değerini, kiracılık hakkını, ticaret unvanı ile diğer fikrî mülkiyet haklarını ve sürekli olarak işletmeye özgülenen malvarlığı unsurlarını içerdiği kabul olunur. Bu devir sözleşmesiyle ticari işletmeyi bir bütün hâlinde konu alan diğer sözleşmeler yazılı olarak yapılır, ticaret siciline tescil ve ilan edilir.” (m. 11).

1979 tarihinde yürürlükte bulunan İtalyan Ticaret Kanununda da işletme ve “ticari işletme” terimleri birbirinin yerine kullanılmıştır. Buna göre; işletmenin faaliyeti için müteşebbis tarafından organize edilmiş malların bütününe ticari işletme denir. Kanunda müteşebbis de “mal ya da hizmet üretimi veya değişimi amacıyla organize edilmiş ekonomik faaliyeti meslek olarak yapan kimse” olarak

tanımlanmıştır (Franceschelli, 1979:246).

Ticari işletme kavramı ile ekonomik işletme kavramları arasında bir genel-özel ilişkisi vardır. Her ticari işletme bir ekonomik işletme olmasına karşın her ekonomik işletme bir ticari işletme değildir. Ekonomi bilimi yönünden kendi başına yeterli olarak mal ve hizmet üreten her birim bir işletmedir. Bu anlamda bir ayakkabı boyacısı ve bir berber de demir-çekil kombinası gibi birer işletmedir (İmregün, 2006:1454).

Ticaret Hukuku, işletmelerin sadece mal varlığı yönüyle, İş Hukuku ise orada çalışan işçilerin çalışma ilişkileri, işçi ve işverenin hakları, borçları ve sorumlulukları ile ilgilenmektedir. Ticaret Hukuku, Borçlar Hukukundaki irade serbestisine dayanmaktadır. Buna karşın Ekonomi Hukukunun temel düşüncesi, ekonomik güdüm olup, devlet çalışma hayatında olduğu gibi kamu yararı düşüncesiyle tarafların irade özgürlüklerini sınırlandırmıştır. Bu nedenle Ekonomi Hukuku devletin ticari, sınaî ve mali hayata müdahalesini düzenleyen kuralların tümünü oluşturduğu söylenebilir" (Arkan, 1993:2).

Günlük hayatta “işletme” ile “şirket” kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır. Oysa ticari işletmelerin tüzel kişiliği yoktur. Buna karşın ticaret şirketlerinin kurucularından bağımsız olarak tüzel kişilikleri vardır. İşletme, daha çok işin yapıldığı ve yürütüldüğü üretim birimini ifade eder. Örneğin, üretim yapan bir anonim şirketinin tüzel kişiliği vardır, fakat bu şirketin ürünlerinin üretildiği işletme olan fabrikanın tüzel kişiliği yoktur. İşletmelerin tüzel kişilikleri olmadığı için dava ehliyetleri (davacı ve davalı olma) de yoktur (Bozkurt, 2010:30). Yargıtay'a göre de, ticari işletmelerin tüzel kişiliği bulunmayıp, haklarında açılacak davanın o ticari işletmenin sahibi veya ortaklarına yöneltilmesi gerekir (Yargıtay 11. HD, E. 2001/10310, K. 2002/2662).

Ticari İşletmenin Tanımı ve Unsurları

Ticaret hukuku doktrinine göre işletme, bir girişimci (müteşebbis) tarafından ekonomik bir çıkar (kâr) sağlamak amacıyla emek ve sermayenin bağımsız şekilde bir araya getirilmesidir (Arkan, 2006:20; Bahtiyar, 2011:14; Domaniç, 1988:92). İşletmenin bu genel tanımı “ticari işletme” tanımına uymamaktadır. Çünkü ekonomik anlamdaki her işletme aynı zamanda ticari işletme değildir; buna karşı her ticari işletme ekonomik anlamda bir işletmedir (Bahtiyar, 2011:14). Ticari işletme, gelir sağlamak ve devam niyeti ile esnaf işletmesi sınırlarını aşan ölçüdeki işletmelerdir (İmregün, 2006:5). Buna göre, gelir sağlamak amacıyla devamlı surette kurulan, esnaf faaliyeti çapını aşan ve bağımsız olarak faaliyet gösteren işletmeler ticari işletme olarak tanımlanabilir (Kayıhan, 2009:65). Ticaret Sicili Tüzüğüne göre; bir gelir sağlamayı hedef tutmayan veya devamlı olmayan faaliyetlerle esnaf faaliyeti sınırlarını aşmayan faaliyetler ticari işletme sayılmaz. (m.14). Başka bir ifadeyle ticari işletmenin olabilmesi için; *gelir elde etme amacı, devamlılık, bağımsızlık ve esnaf faaliyetinin aşılması* gerekir.

Gelir Elde Etme- Kazanç Sağlama Amacı

İktisadi faaliyet, gelir sağlamanın hedeflenmesini gerektirir ve bu maksatla yapılan bütün işleri ifade eder (Domaniç, 1988:92). Önemli olan belli ölçüde gelir elde etme değil, faaliyete başlarken gelir elde etme niyetinin varlığıdır (İmregün, 2006:5; Bahtiyar, 2011:15; Ardıç, 2010:40). Faaliyetin sonunda gelir elde edilip edilmediğine bakılmaz. Kâr amacıyla kurulmuş bulunan bir şirketin zarar etmiş olması onun işletme niteliğini ortadan kaldırmaz. Benzer şekilde kâr amacıyla kurulmamış bir organizasyonun faaliyetleri sırasında kâr elde etmesi ona işletme vasfı kazandırmaz. Elde edilen gelirin sarf yeri (kamuya veya özel kişilere olması) önemli değildir. Örneğin, fakirlere yardım için kurulan derneğe ait kitapçı dükkânı veya fakir öğrencileri okutmak amacıyla dernek tarafından işletilen lokanta ya da mağaza birer işletmedir. Ancak, sırf fakirlere yardım yapmak için bedava ilaç dağıtan bir eczane veya yemek dağıtan bir aşevi ticari işletme değildir. Çünkü burada gelir elde etme amacı yoktur (Arkan, 2006:19; Bahtiyar, 2011:15; Deryal, 2002:10). Yine aynı şekilde, faaliyetin kaç kişiyle yürütüldüğü, sermaye/bedeni çalışmaya dayanması, devamlı/kesintili olması da önemsizdir. Hamallık, tüccarlık, sanayicilik vb iktisadi faaliyetlerdir.

Ekonomik kazanç, kâr paylaşmak şeklinde olabileceği gibi yapılacak olan giderlerin azaltılması suretiyle de olabilir. Tüketim kooperatifleri veya üyelerine daha ucuz konut veya işyeri temin etmek için kurulmuş bulunan yapı kooperatifleri buna örnek olarak gösterilebilir (Kayıhan, 2009:66; Kayar, 2006:22; Aslan/Şenyüz/Ergün, 2009:4).

Devamlılık-Süreklilik

Bir ticari işletmenin varlığından söz edebilmek için bu işletmenin sürekli (devamlı) bir nitelik taşıması gerekir (İmregün, 2006:5; Kayıhan, 2009:67; Ardıç, 2010:40; Bozkurt, 2010:33). Devamlılıktan kasıt ebedilik değildir ve işletme içinde yürütülen faaliyetlerle ilgilidir (Aydınlı, 2001:25; Deryal, 2002:10). Bu nedenle işin mahiyetinden kaynaklanan kesintiler önemli değildir. Örneğin, plaj işletmeleri, sezonluk oteller, çırçır fabrikaları, okul kantinleri ve mevsimlik işler kesintili de olsa devamlı sayılırlar. Devamlılık, devamlılık kast ve niyetini ifade eder. Teşkilatlanma, devamlılığın gereğidir. Faaliyetin icrasında devamlılık, sistemleşme ve hatta karmaşıklık vardır.

Bağımsızlık

Bağımsızlık unsuru işletmenin kendisi ile şubeleri arasındaki hukuki ilişkiyi belirlemek amacıyla getirilmiştir (Kayıhan, 2009:72; Aslan/Şenyüz/Ergün, 2009:5). Bağımsızlık, işletmenin hem iç hem de dış ilişkilerinde bağımsız karar alabilmesi ve bağımsız işlem yapabilme yeteneğidir. Bu açıdan şubeler, depolar, otomobil servisleri içerisindeki tamir atölyeleri bağımsız olmadıkları için ticari işletme sayılmazlar. Bunlar dış ilişkilerinde bağımsız olmalarına rağmen, iç ilişkilerinde

merkeze bağlıdırlar. Bunların yanında ticari işletmeler için aracılık etmek üzere kurulan acenteler, bağımsız olup bunun için açılan yerler işletme sayılırlar. Tüm şubeler merkezi ile birlikte bir bütün olarak ticari işletmeyi oluştururlar. Her ticari işletme gerçek veya tüzel bir tacir tarafından işletilmektedir. Şubelerin ayrı birer tüzel kişiliklerinin olması söz konusu değildir. Ancak kural olarak müvekkil tacirin talimatıyla çalışsa bile tellal, komisyoncu ve hatta tacirlerle ilişkisi sürekli olan acente dahi, ayrı bir kişilik altında ticari işletme işlettikleri için bağımsız birer tacirdirler ve işletmeleri de ticari işletmedir (Kayıhan, 2009:72; Ardıç, 2010:41; Bozkurt, 2010:33).

Aynı tacire ait birden fazla işletmenin bulunması halinde hangisinin bağımsız olduğu tartışmalıdır. Türkiye'de ve hatta yurt dışında birçok yerde bankacılıkla uğraşan bankalar buna örnek olarak gösterilmektedir. Her ticari işletmeye ait bir merkezin bulunması zorunludur. Genel kabul gören tanıma göre işletme merkezi, işletmenin ticari, hukuki ve idari faaliyetlerinin toplandığı ve işlemlerinin yürütüldüğü yerdir (Deryal, 2002:10; Göle, 1986: 188).

Esnaf Faaliyetini Aşma

Ticari işletmenin söz konusu olabilmesi için her şeyden önce bir faaliyetin bulunması zorunludur. Bunun, mal ya da hizmet üretimine ya da değişimine yönelik organize edilmiş, tesadüfi veya tali olmayan ve süreklilik arz eden ekonomik bir faaliyet olması gerekir. Organizasyon, üretim faktörlerinin koordinasyonundan başka bir şey değildir. Bu nedenle de onun sermaye, tabiat (doğa) ve emek olarak isimlendirilen faktörlerin kombinasyonuna dayanması gerekir. Bu unsurlar farklı biçimlerde bir araya gelebilir. Tabiat unsurunun hâkim olduğu işletmeler, tarım işletmeleri olarak veya sermaye unsurunun hâkim olduğu işletmeler kimya, elektronik yahut ulaştırma işletmeleri olarak karşımıza çıkar (Franceschelli, 1979:247; Bozkurt, 2010:33-35; Kayar, 2006:24).

6762 sayılı Türk Ticaret Kanununa göre esnaf; “ister gezici olsunlar, ister bir dükkânda veya bir sokağın muayyen yerlerinde sabit bulunsunlar, iktisadi faaliyeti nakdi sermayesinden ziyade bedeni çalışmasına dayanan ve kazancı ancak geçimini sağlamaya yetecek derecede az olan sanat ve ticaret sahipleridir.” (m.17) 13.1.2011 tarih ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 15. maddesinde de benzer düzenleme getirilmiştir. Buna göre; “İster gezici olsun ister bir dükkânda veya bir sokağın belirli yerlerinde sabit bulunsun, ekonomik faaliyeti sermayesinden fazla bedeni çalışmasına dayanan ve geliri 11 inci maddenin ikinci fıkrası uyarınca çıkarılacak kararnamede gösterilen sınırı aşmayan ve sanat veya ticaretle uğraşan kişi esnaftır.”

Esnaf, tacirin zıddıdır. Tacir olmayan kişi esnaftır. Esnaf, ister gezici olsun, ister bir dükkân veya sokağın muayyen bir yerinde çalışsın, iktisadi sermayesi, nakdi faaliyetinden çok bedeni sermayesine dayanan kişidir. Örneğin; simitçi, salepçi vs... Bunların elde ettiği kazanç ancak geçimini sağlamaya yetecek kadardır. Tacirse, iktisadi faaliyeti daha çok paraya dayanan ve kazandığı para ihtiyaç duyduğundan

fazla olan kimsedir. Esnaf denilince, işletmelerini küçük ölçüde işleten, paraya dayalı sermayesi ve kârı nispeten sınırlı olan, faaliyetlerini bundan daha ziyade kendi bedeni çalışmaları ile yürüten kişiler anlaşılmaktadır (Karayalçın, 1968:278; Aslan/Şenyüz/Ergün, 2009:6-7). Buna göre, bir sanat ve ticaretle uğraşan gerçek kişinin esnaf sayılabilmesi için üç unsurun birlikte bulunması gerekmektedir: Bunlardan birincisi; ekonomik faaliyetin sermayeden ziyade bedeni çalışmaya dayanması; ikincisi, gelirin geçimi sağlamaya yetecek kadar az olması ve üçüncüsü de sanat ve ticaret sahibi olunmasıdır (Kayıhan, 2009:137; Ardıç, 2010:39).

7.6.2005 tarih ve 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanununun 3/1-a maddesine göre; “Esnaf ve sanatkâr: İster gezici ister sabit bir mekânda bulunsun, Esnaf ve Sanatkâr ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulunca belirlenen esnaf ve sanatkâr meslek kollarına dâhil olup, ekonomik faaliyetini sermayesi ile birlikte bedenî çalışmasına dayandıran ve kazancı tacir veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, basit usulde vergilendirilenler ve işletme hesabı esasına göre deftere tabi olanlar ile vergiden muaf bulunan meslek ve sanat sahibi kimseleri,” ifade etmektedir.

Ticari İşletme Sayılan Diğer Müesseseler

Fabrikalar, ticarethaneler ve ticari şekilde işletilen diğer müesseseler ticari işletme sayılırlar.

Fabrika

Hammadde veya diğer malların makine yahut sair teknik vasıtalarla işlenerek yeni veya değerli mahsuller vücuda getirildiği yerlere fabrika denilir. (Bkz. TTK, m.12/II) O halde makine veya diğer teknik vasıtalarla üretilen ürünler fabrikacılık olarak tanımlanmıştır (Ardıç, 2010:38; Kayar, 2006:18). Hammadde veya diğer malların makine yahut sair teknik vasıtalarla işlenerek yeni veya değerli mahsuller vücuda getirilmesinin esnaf faaliyeti sınırlarını aşması da gerekir.

Ticarethane

29.6.1956 tarih ve 6762 sayılı TTK 12. maddesinde “Aşağıda yazılı veya mahiyetçe bunlara benzeyen işlerle uğraşmak üzere kurulan müesseseler, ticarethane sayılır.” demek suretiyle ticari işletme olabilecek kurumları saymıştır. Bu maddeye göre; 1) Menkul malların satılmak veya kiraya verilmek üzere tedariki ve bunların aynen veya başka bir şekilde sokularak satılması yahut kiraya verilmesi, 2) Kıymetli evrakın satılmak üzere tedariki ve bunların satılması, 3) Her çeşit imal veya inşa, 4) Madencilik, 5) Matbaacılık, gazetecilik ve kitapçılık, yayın, ilan ve istihbarat, 6) Tiyatro, sinema, otel, han ve lokanta gibi umumi mahaller, hususi mektep ve hastane ve açık satış yerlerinin işletilmesi, 7) Umumi mağazalar ve sair depo ve ambarların işletilmesi, 8) Borsa ve kambiyo işleri, sarraflık, bankacılık, 9) İçtimai sigortalar hariç olmak üzere sigortacılık, 10) Kara, deniz ve havada, nehir ve

göllerde yolcu ve eşya taşımak, 11) Su, gaz ve elektrik dağıtma, telefon ve radyo ile haberleşme ve yayın, 12) Acentelik, tellallık, komisyonculuk ve sair bütün tavassut işleri; ticari işletme sayılırlar.

Küçük çaplı üretim yerleri olan imalathaneler de ticarethane sayılır (Bahtiyar, 2011:21).

Ticari Şekilde İşletilen Diğer Müesseseler

Aşağıdaki işleri görmek üzere açılan bir müessesenin işlerinin hacim ve önemi, ticari muhasebeyi gerektirdiği ve ona ticari veya sınaî bir müessese şekil ve mahiyetini verdiği takdirde bu müessese de ticari işletme sayılır:

1) Bir toprak sahibinin veya çiftçinin, mahsullerini olduğu gibi veya zirai sanatı dolayısıyla bir tezgâhta şeklini değiştirerek satması;

2) Esnaf veya güzel sanatlar erbabından birinin gerek bizzat gerek işçi çalıştırarak veya makine kullanarak eserler vücuda getirmesi ve bu eserleri satması. Bu hüküm, işlerinin mahiyetine göre, TTK'nın 12. maddesi kapsamında “ticarethane veya fabrika” olarak vasıflandırılmayan diğer müesseseler hakkında da tatbik olunur.

İş Hukuku Açısından İşletme

İşletme, İş Hukukuna sonradan girmiş bulunan ve genel olarak da iktisat ve ekonomiye ait bir kavramdır. İş hukuku, işletmenin ekonomik, ticari ve malvarlığına ilişkin konularıyla değil, özellikle ekonomik ve ticari gayenin gerçekleşmesine hizmet eden beşeri işgücünün (çalışanlar-işçiler) sorunlarıyla uğraşmaktadır.

İşletmenin ekonomi, iktisat, politika ve Ticaret Hukuku gibi birçok alanla ilgisi olmasına ve bu farklı alanlara ait birbirine benzer tanımlar yapılmasına rağmen bir kısım farklılıklar olduğu da bir gerçektir. İşletmenin ekonomi ile ilgisinin bir kenara bırakılması nasıl yanlış ise İş Hukuku ile ilgisini bir kenara bırakmak da o kadar yanlış olur. Çünkü “işletme” terimi iktisadi olduğu kadar hukuki bir terimdir ve özellikle iş mevzuatında çok sık geçmektedir. Örneğin, işletmenin devri ya da başka bir şekilde el değiştirmesi halinde, burada çalışan işçiler açısından ortaya çıkacak sorunların incelenmesi İş Hukukunun uğraşı alanına girer (Lusseau, 1973:59). Öte yandan 4857 sayılı İş Kanununda işletmenin tanımı yapılsa da kıdem tazminatı veya yıllık ücretli izin gibi işçinin farklı işyerlerinde geçen kıdem sürelerinin birleştirileceği hükümlerde işletme esas alınmaktadır (Ekonomi, 2006:426).

Fransız hukukunda işletme kavramının yasa koyucu tarafından kullanıldığı hallerde, işletmenin bir tek işyerinden oluştuğu varsayımından hareket edilmekte ve ortaya çıkan kuralların aynı işletmenin birden çok işyerine uyarlanması

gerekmektedir (Svatier, 1974:527; Esener, 1978:82; Ekonomi, 1984:52). Fransız hukukunda iş mevzuatının uygulama alanı bazen işyeri ve bazen de işletme olduğu için en önemli sorun bu iki kavramı birbirinden ayırmak olmaktadır. Fransız yasa koyucu farklı normlarda, bazen işyeri bazen de işletme kavramını kullanmıştır. Hatta bu kavramların birbiri yerine kullanıldığı hallere de sık rastlanmaktadır (Yenisey, 2007:59). Çünkü işletmeler bir tek işyerinden oluşabileceği gibi birden fazla işyerinden de oluşabilmektedir. Bu durumda işletmeyi oluşturan birden fazla işyeri, hukuki ve ekonomik bakımdan işletmede bağımsız bir varlığa sahip değillerse de, burada çalışan işçiler ayrı bir topluluk oluşturduklarından İş Hukuku bu kavramı göz önünde bulundurmak zorundadır. Birden fazla işyeri bir işletmeyi oluşturabiliyorsa da bir işletmeye “işyerlerinin toplamı” demek doğru değildir. Örneğin, bir işverene ait çok sayıda işyeri bir bütün halinde işletmeyi oluşturmazlar. Çünkü bir kısım işyerleri tekstil alanında faaliyet göstererek farklı bir işletmeyi, bir kısmı da otomotiv alanında faaliyet göstererek farklı bir işkolu ve işletme oluşturabilirler. O halde bir işverene ait birden fazla işyerinin değil, aynı hukuki çerçevede bir merkeze ve aynı iş koluna bağlı birden fazla işyerinin bir araya gelmesiyle işletme oluşmaktadır. Aksi halde farklı iş kollarında ve farklı merkezler tarafından yönetilen farklı işyerleri olmakla kalmayıp değişik işletmeleri oluştururlar.

İş Hukuku anlamında işletme kavramı, belirli bir iş tekniği amacına yönelik teşkilatlandırılmış bir bütün olarak belirli ve sabit bir işletme yerinin varlığını da gerektirmez. Çünkü işletmenin amacına göre teşkilatındaki işyerleri genişler veya daralır. İşletmenin bulunduğu yer dışında çalışan işçilerin işletme ile olan ilişkileri devam eder. Çünkü işçi ile işveren arasında bir iş ilişkisi doğmakta, işçi işyerine fiziksel olarak değil ona hizmet eden bir organ olarak girmektedir (İzveren, 1999:89).

İş Hukuku alanında, işletmenin konusunu oluşturan faaliyetlerin mutlaka ekonomik nitelikte ve kâr sağlama amacına yönelik olması gerekmemektedir. Bir dernek veya bir sendika, ücretli işçi çalıştırdığı takdirde, İş Hukuku anlamında bir işletme niteliğindedirler. İşletmenin ticari olması, kâr amacını ön planda tutması veya sadece bu amacı gütmesi de önemli değildir. O halde İş Hukuku anlamında “işletme” teriminden söz edildiği zaman ticaret hukuku anlamında “ticari işletme” anlaşılmalıdır. Kaldı ki Ticaret Hukuku anlamında işletme ile iş hukuku anlamında işletme kavramları birbirinden çok farklıdır. Ticaret Hukuku anlamında bir işletmeden (ticari işletme) söz edilebilmesi için o yerin fabrika, ticarethane veya ticari şekilde işletilen diğer müesseselerden birisi olması gerekirken İş Hukukunda böyle bir zorunluluk yoktur. Önemli olan, işverene iş sözleşmesi ile bağlı bir işçinin çalıştırılmasıdır. Ticari işletmelerde veya ekonomik anlamda diğer işletmelerde ise işçi çalıştırılması gerekli değildir. Buna karşılık bir işletmenin bir tek işçi çalıştırması halinde dahi iş hukuku anlamında işletme söz konusudur.

Bazı yazarlar İş Hukuku anlamında işletme için, “bir müteşebbisin bizzat veya yardımcıları ile birlikte, maddi ve gayri maddi vasıtaları ve işgücünü sürekli

olarak belirli bir çalışma tekniği amacına ulaşmak üzere bir bütün halinde teşkilatlandığı örgüt” (İzveren/Akı, 1999:118) tanımını vermektedir.

İş Mevzuatında İşletme Kavramı

Bireysel İş Hukukunda İşletme

Gerek bireysel ve gerekse toplu iş hukukunda işçi, işveren, işveren vekili ve işyeri gibi kavramlar tanımlandığı halde ilgili mevzuatta sıkça geçmesine rağmen “işletme” kavramının bir tanımı yapılmamıştır. Örneğin; İş Kanununun “Tanımlar” başlıklı 2. maddesinde, “İşveren adına hareket eden ve işin, işyerinin ve *işletmenin* yönetiminde görev alan kimselere *işveren vekili* denir.” (m.2/4), “Bir işverenden, işyerinde yürüttüğü mal veya hizmet üretimine ilişkin yardımcı işlerinde veya asıl işin bir bölümünde *işletmenin* ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde iş alan ve bu iş için görevlendirdiği işçilerini sadece bu işyerinde aldığı işte çalıştıran diğer işveren ile iş aldığı işveren arasında kurulan ilişkiye *asıl işveren-alt işveren ilişkisi* denir.” şeklinde “*işveren vekili?*” ile “*asıl işveren-alt işveren ilişkisi*” tanımlanırken cümle içine “işletme” terimi kullanılmaktadır.

İş Kanununun işletme yerine işyerini tanımlamış olmasının temel nedeni işyeri olmadan işletmeden söz edilemeyecek oluşudur. Çünkü her işletmenin bünyesinde bir işyeri olmak zorundadır. Bu yönüyle işletme daha geniş ve üst bir kavramdır. Bir işletmenin iş hukukunu ilgilendirmesi için bünyesinde işçi çalıştırması gerekir.

İş Kanununda işletme teriminin yer aldığı maddeler şunlardır:

-**İşletmenin** ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işler dışında asıl iş bölünerek alt işverenlere verilemez. (m.2/7)

-50'den az işçi çalıştırılan (50 dâhil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya **işletmelerinde**, (m.4/1-b) İş Kanunu hükümleri uygulanamaz.

-Tarım **işletmelerinde** yapılan yapı işleri, (m.4/2-d) İş Kanunu hükümleri uygulanamaz.

-Belirli süreli iş sözleşmesi ile çalışan işçiye, belirli bir zaman ölçüt alınarak ödenecek ücret ve paraya ilişkin bölünebilir menfaatler, işçinin çalıştığı süreye orantılı olarak verilir. Herhangi bir çalışma şartından yararlanmak için aynı işyeri veya **işletmede** geçirilen kıdem arandığında belirli süreli iş sözleşmesine göre çalışan işçi için farklı kıdem uygulanmasını haklı gösteren bir neden olmadıkça, belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışan emsal işçi hakkında esas alınan kıdem uygulanır. (m.12/2)

-Otuz veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde en az altı aylık kıdemi olan işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesini fesheden işveren, işçinin yeterliliğinden veya davranışlarından ya da **işletmenin**, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanmak zorundadır.” (m.18/1)

- İşveren; ekonomik, teknolojik, yapısal ve benzeri **işletme**, işyeri veya işin

gereklere sonucu toplu işçi çıkarmak istediğinde, bunu en az otuz gün önceden bir yazı ile, işyeri sendika temsilcilerine, ilgili bölge müdürlüğüne ve Türkiye İş Kurumuna bildirir. (m.29/1)

- Çalıştırılan işçilerin ücret, prim, ikramiye ve bu nitelikteki her çeşit istihkakının özel olarak açılan banka hesabına yatırılmak suretiyle ödenmesi hususunda; tabii olduğu vergi mükellefiyeti türü, **işletme** büyüklüğü, çalıştırdığı işçi sayısı, işyerinin bulunduğu il ve benzeri gibi unsurları dikkate alarak işverenleri veya üçüncü kişileri zorunlu tutmaya, banka hesabına yatırılacak ücret, prim, ikramiye ve bu nitelikteki her çeşit istihkakının, brüt ya da kanuni kesintiler düşüldükten sonra kalan net miktar üzerinden olup olmayacağını belirlemeye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığından sorumlu Devlet Bakanlığı müştereken yetkilidir. (m.32/2)

- İşverenler, bu yükümlülüklerinin tamamını veya bir kısmını, bünyesinde çalıştırdığı ve bu maddeye dayanılarak çıkarılacak yönetmelikte belirtilen vasıflara sahip personel ile yerine getirebileceği gibi, **işletme** dışında kurulu ortak sağlık ve güvenlik birimlerinden hizmet olarak da yerine getirebilir. Bu şekilde hizmet alınması işverenin sorumluluklarını ortadan kaldırmaz. (m.81/2).

İş Kanununda bazı maddelerde de "işletme belgesi" kavramı kullanılmıştır (m.78, 95, 105/1-c). Kanunda geçen ifadeler göz önüne alındığında "işyeri" ile "işletme" kavramlarının farklı olduğu görülür.

Bireysel İş Hukukunda "işletme" kavramının önemi daha çok "iş sözleşmesinin işyeri ve işletmeden kaynaklanan geçerli nedenle feshi" ile işletmenin gereği olarak (İK, m.2/6) işin alt işverene verilmesi durumlarında ortaya çıkmaktadır. Bu ve benzeri konuların çözüme kavuşturulmasında işletme kavramının tüm boyutlarıyla ile alınması gerekir. Bunun için de öncelikle işletme kavramı yasal bir tanıma kavuşturulmalıdır.

Bireysel İş Hukukunda işletmenin önemi, iş sözleşmesinin **işletmenin**, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir nedenle feshi halinde ortaya çıkmaktadır. Uygulamada bir çok işveren işletmesel nedenlerle iş sözleşmesini feshetmekte, fakat işletmesel nedenlerin neler olduğu çoğu zaman muğlak kalmaktadır. İşe iade davalarında gerek "feshin son çare olması" ve gerekse "işçi lehine yorum" ilkesi çoğu kez ciddi ölçüde işveren aleyhine uygulanmaktadır. İş güvencesi, tüm gelişmiş ülkelerin mevzuatlarında ve hukuk sistemlerinde yer almakla birlikte bunun işletme, ekonomi, istihdam, işsizlik, çalışma, sözleşme hürriyeti ve verimlilik gibi kavramlarla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir işletme sahibi (işveren) işletmesinin amaçları önünde sürekli engel olan bir işçisi ile ölünceye dek birlikte olmak yükümü altında tutulamaz. Aynı şekilde bir işveren keyfi şekilde bir işçisini işten çıkaramaz. Hukuk ve yargı sistemi, işçi lehine yorumu ön plana çıkarsa da taraflar (işçi ve işveren) arasında dengeyi ve sosyal adaleti gözetmek zorundadır.

İşletmesel karara dayanılarak bir işçinin iş sözleşmesine son verilmesinde nelerin işletmesel karara konu olabileceği ve bunun ne ölçüde yargısal denetime tabi tutulacağı çok da açık değildir. "İşletmesel karar" kavramı İş Kanununda tanımlanmamış, bu boşluk Yargıtay kararları ile doldurulmaya çalışılmıştır. Yargıtay bir kararında; "4857 sayılı İş Kanunu'nun 18. maddesinde işletmenin, işyerinin veya işin gerekleri kavramına yer verildiği halde, işletmesel karar kavramından söz edilmemiştir. İşveren amaç ve içeriğini belirlemede serbest olduğu kararlar, yönetim hakkı kapsamında olabilir. Geniş anlamda, işletme, işyeri ile ilgili ve işin düzenlenmesi konusunda, bu kapsamda işçinin iş sözleşmesinin feshi dahil olmak üzere işverenin aldığı her türlü kararlar, işletmesel karardır... İş sözleşmesinin feshine yol açan işletmesel kararın yargı denetimine tabi olmaması, hatalı olarak alınan işletme kararları açısından da söz konusudur. Bir başka anlatımla, yargıç, işletmesel kararı denetleyemeyeceğinden onun hatalı olup olmadığını da denetleyemeyecek; dolayısıyla işletme kararının hatalı olduğu gerekçesi ile feshin geçersizliğine kararı veremeyecektir... İşletmesel kararlar yerindelik denetimine tabi tutulamaz. İşverenin serbestçe işletmesel karar alabilmesi ve bunun kural olarak yargı denetimi dışında tutulması şüphesiz bu kararların hukuk düzeni tarafından öngörülen sınırlar içinde kalınarak alınmış olmalarına bağlıdır...İş ilişkisinde işletmesel kararlar iş sözleşmesini fesheden işveren, Medeni Kanun'un 2. maddesi uyarınca, yönetim yetkisi kapsamındaki bu hakkını kullanırken, keyfi davranmamalı, işletmesel kararı alırken dürüst olmalıdır."3 derken bir başka kararında; "...İşletmesel karar söz konusu olduğunda, kararın yararlı ya da amaca uygun olup olmadığı yönünde bir inceleme yapılamaz; kısaca işletmesel kararlar yerindelik denetimine tabi tutulamaz. İşverenin serbestçe işletmesel karar alabilmesi ve bunun kural olarak yargı denetimi dışında tutulması şüphesiz bu kararların hukuk düzeni tarafından öngörülen sınırlar içinde kalınarak alınmış olmalarına bağlıdır..."4 demiştir. Yargıtayın bu konuda onlarca kararı bulunmaktadır. Burada anlatılmak istenen husus, "işletme" kavramının tam olarak bilinmeden işletmesel kararın bilinmeyecek oluşudur. Dolayısıyla, gerek yerel ve gerekse yüksek mahkemenin işletmesel karara dayanılarak iş sözleşmesinin feshine ilişkin kararlarında dengeli ve adil bir sonuca ulaşması için işletme kavramını ve bu çerçevede işletmenin kuruluş, amaç, unsur ve yapısını çok iyi tahlil etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde "işletmesel kararlar yerindelik denetimine tabi tutulamaz" derken hassas olan çizgi aşılabilir ve yerindelik denetimi yapılabilir. Hiç şüphesiz adil bir karar için işletmenin mahiyetinin bilinmesi yanında, işverenin keyfi hareket edip etmediği ve TMK anlamında iyi niyetli davranıp davranmadığı da belirlenmelidir.

---

³ Yargıtay 9. HD'nin 2009 /35546 Esas ve 2010/34856 sayılı Kararı.

⁴ Yargıtay 9. HD'nin 2008 /6669 Esas ve 2008/8341 sayılı Kararı.

Toplu İş Hukukunda İşletme

İşletme kavramı, mülga olan 15.07.1963 tarih ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun 45/2. maddesinde yer alan “işletme ve müessese” ve yine mülga olan 274 sayılı Sendikalar Kanununun 3/2. maddesinde yer alan “işletme” terimiyle Türk İş Hukukuna girmiştir. 12.03.1964 tarihinde kabul edilen 440 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakleri Hakkında Kanunun 1 ve 11. maddelerinde de “teşebbüs”, “işletme” ve “müessese” kavramlarına yer verilmiştir (Yenisey, 2007:33).

5.6.1986 tarih ve 3308 sayılı Meslek Eğitim Kanununun 3. maddesinin (1) bendinde kısaca işletme tanımı getirilmiştir. Bu maddeye göre, “İşletme”, mal ve hizmet üreten kamu ve özel kurum, kuruluş ve işyerlerini ifade etmektedir. Bu kanununun 15 kadar maddesinde “işletme” terimi kullanılmıştır.

2822 sayılı TİSGLK’ya göre; “Bir gerçek ve tüzelkişiyeye veya bir kamu kurum ve kuruluşuna ait aynı işkolunda birden çok işyerine sahip bir işletmede ancak bir **toplu iş sözleşmesi** yapılabilir. Bu Kanun anlamında bu sözleşmeye işletme toplu iş sözleşmesi denir. Ancak, kamu kurum ve kuruluşlarına ait müessese ve işyerleri ayrı tüzelkişiliğe sahip olsalar dahi, bu kurum ve kuruluşlar için tek bir işletme toplu iş sözleşmesi yapılır. İşletme toplu iş sözleşmesi yapılacak işyerlerinin aranılan niteliğe sahip olup olmadıkları hakkında çıkan uyumsuzluklar işletme merkezinin bulunduğu yerdeki iş davalarına bakmakla görevli mahkemede onbeş gün içinde karara bağlanır. Kararın temyizi halinde Yargıtay’ca onbeş gün içinde kesin karar verilir.” (m.3)

Yukarıda da görüldüğü üzere 2822 sayılı TİSGLK’da işletme değil, “işletme toplu iş sözleşmesi”nin tanımı yapılmıştır.

İş Hukuku Kapsamında İşletme Kavramının Unsurları

Bir işletmenin İş Hukuku kapsamında değerlendirilmesi için o yerde iş sözleşmesine dayanarak işverene bağlı şekilde ücret karşılığında çalışan işçi, işyeri, işveren ve devamlı bir iş (faaliyet) olmalıdır.

Ücretle Çalışan Personel-İşçi

İş Hukuku anlamında bir işletmenin söz konusu olabilmesi için her şeyden önce bir işverene hizmet sözleşmesiyle bağlı olarak ücretle çalışan personelin (işçi) varlığı şarttır. Başka bir deyişle, Ticaret Hukuku bir işletmenin malvarlığı ile ilgilenirken İş Hukuku o işletmede bulunan işçilerin sorunları ve hakları ile ilgilenir. Oysa ekonomik veya Ticaret Hukuku anlamında bir işletmenin varlığı için İş Kanunu anlamında işçi çalıştırma zorunluluğu yoktur. Örneğin, işletme sahibinin yalnız ya da aile bireyleri yahut alt işverenler aracılığıyla faaliyetlerini gerçekleştirmesi mümkündür. Tüm bu hallerde İş Hukuku anlamında bir işletmeden söz edilemez. Buna karşılık işletme sahibinin bir tek işçi çalıştırması halinde bile İş Hukuku

anlamında işletmeden bahsedilebilir (Güzel, 1987:68; İzveren, 1999:87). Bir yerin işletme olabilmesi için orada çalışan gerçek kişilerin İş Kanunu kapsamında işçi olması gerekirse de bu işletmenin iş hukuku kapsamına girebilmesi için İş Kanunu kapsamında bir işçi olması gerekir.

İş Hukuku, bir özel hukuk sözleşmesi olan hizmet sözleşmesine dayanan, bağımlı çalışmayı düzenleyen kurallar bütünüdür. Bu sözleşmenin tarafları işçi ve işveren olup iş hukukunun merkez kavramı işçidir. Bu nedenle olsa gerek bazı yazarlar İş Hukukunu “işçilerin özel hukuku” diye vasıflandırırılar (Akyığıt, 2007:23).

Bir aile işletmesi ekonomik anlamda işletme olduğu halde işçi çalışmadığı için İş Hukuku yönünden işletme değildir. Hizmet sözleşmesine göre çalışma, işçileri bir araya getirir. İş bir ticarî meta olmadığına göre, işçiler işletme içerisinde korunurlar. İş Hukuku yönünden işletmede çalışan işçilerin sayısının önemi yoktur. İşçilerin sayısı belki işletme komitelerinin kurulmasında ve işçi delegelerinin tayininde rol oynar. Aynı şekilde çalışanların niteliklerinin de önemi yoktur. Teknik direktörden cam silicisine kadar hizmet sözleşmesine dayanarak çalışan herkes o işletmenin işçisidir (Esener, 1978:85). İş Kanunu'na göre, bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan kişiye işçi; Deniz İş Kanunu'na göre, bir hizmet akdine dayanarak gemide çalışan kaptan, zabıt ve tayfalarla diğer kimselere gemi adamı; Sandıklar Kanunu'na göre de, hizmet akdine dayanarak çalışanlara işçi denilmektedir (Süzek, 2010:122-123). Doktrinde genel kabul görmüş tanıma göre, işçi, iş sözleşmesine dayanarak belirli veya belirsiz bir süreyle işverene bağımlı olarak belli bir ücret karşılığında iş yapan kişidir (Mollamahmutoglu/ Astarlı, 2011:148; Çelik, 2010: 33).

İşletmenin mevcut olabilmesi için idare yetkisi ile donatılmış, sorumlulukları yüklenmiş, son söz hakkını haiz bir üst organın bulunması şarttır. Bu işletmeci ya bizzat işveren veya hizmet akdi ilişkilerine dayanarak işi ve işletmeyi idare eden bir işveren vekilidir. İşletmeyi idare eden, iş mevzuatına göre cezaî ve hukukî sorumluluk taşıyan, işçilerle olan akdi ilişkilerde (hizmet sözleşmesi ve toplu iş sözleşmesi gibi) borç ve yükümlülük altına girmiş olan teşebbüs sahibi işveren veya işveren vekili) bu bakımlardan iş hukukunun konusuna girer (Esener, 1978:85).

İşyeri

4857 sayılı İş Kanununa göre; işveren tarafından mal veya hizmet üretmek amacıyla maddi olan ve olmayan unsurlar ile işçinin birlikte örgütlendiği birime işyeri denir (m.2/1). İşyeri, işyerine bağlı yerler, eklentiler ve araçlar ile oluşturulan iş organizasyonu kapsamında bir bütündür (m.2/3). Kavramsal olarak işyeri, otonom bir yönetimi ve personeli olan hukuki kişilikten yoksun teknik bir üretim ünitesidir (Mollamahmutoglu/ Astarlı, 2011: 215). İşletme ile işleri kavramı birbirine benzese de aynı şeyler değildir. Herşeyden önce işletme hukukî, işyeri ise iktisadi bir kavramdır. İş Hukuku açısından işyeri kavramı işletmenin önünde yer almakta, başka bir ifadeyle işletme ikinci planda kalmaktadır. Örneğin, kıdem tazminatının

hesaplanmasında birden fazla işyerinde geçen süre birleştirilmekte, ücretle izin hakkının belirlenmesinde aynı işverene ait tüm işyerlerinde geçirilen süre birlikte değerlendirilmekte; toplu iş sözleşmesi ile grev ve lokavtın uygulama alanı ise işyeri olarak gösterilmektedir.

İş Kanununda, "işyeri" teriminin "işletme" kavramının önünde ve üstünde tutulmasının temel nedeni, işletmenin soyut bir kavram olmasına karşı işyerinin daha somut olmasıdır (Bkz. Kılıçoğlu, 2005:15). İşçinin, bir işyerinde çalıştırılması zorunlu ise de söz konusu işyerinin kapalı bir mekan veya tesis olması zorunlu değildir. Ürün tanıtımcısının, örneğin ilaç mümessillerinin (reprezant), pazarlamacıların veya gazete dağıtıcılarının yaptıkları işler klasik işyeri dışında yürütülmektedir.

İşyerinin varlığı için; arsa, bina, makina ve tezgâh, malzeme gibi *esya ve patent* gibi *baklar*, tecrübe, buluş ve müşterilerle olan ilişkiler gibi *maddî olmayan kıymetler* ile *beşeri işgücü* (emek) işyerinin unsurlarının bulunması şarttır. Ancak, bütün bunların bir araya gelmesi işyeri kavramının ortaya konulması bakımından yeterli değildir. İşverenin bu unsurları belirli bir amaca ulaşmak için sürekli olarak bir arada bulundurması gereklidir (Çelik, 2010: 58).

İşveren

İş yasalarında⁵ işveren kavramı belirlenirken işçi kavramı esas alınmıştır. İş Kanunu'na göre, işçi çalıştıran gerçek ve tüzel kişiye yahut tüzel kişiliği olmayan kurum ve kuruluşlara işveren denir. İş sözleşmesi, bir kişinin işçi niteliğini belirlediği gibi, sözleşmenin diğer tarafı olan işvereni de belirler. İşveren niteliğinin kazanılmasında önemli olan husus iş sözleşmesinin karşı tarafını oluşturmaktır (Süzek, 2010: 132-133).

İş Kanunu'na göre; işçi çalıştıran gerçek veya tüzel kişiye yahut tüzel kişiliği olmayan kurum veya kuruluşlara işveren denir (m.2/1). Deniz İş Kanunu'na göre; gemi sahibine veya kendisine ait olmayan bir gemiyi kendi adına ve hesabına işleten kimseye; Sendikalar Kanunu'na göre de, işçi sayılan kimseleri çalıştıran gerçek veya tüzelkişiye ve tüzelkişiliği olmayan kamu kuruluşlarına işveren denilir (m.2). Bir tanıma göre işveren, hizmet sözleşmesine dayanarak kendisine ait işyerinde herhangi bir işte, ücret karşılığı bir kimseyi çalıştıran gerçek veya tüzel kişidir (Çenberci, 1984:109). İşveren, iş hukukunun yöneldiği temel süje değildir. İş hukuku, işçi merkezli bir hukuk dalıdır ve işveren işçi çalıştırdığı için iş hukuku kurallarına tabi olur (Mollamahmutoğlu/ Astarlı, 2010:163). İş hukukunda kaynağını Fransız Hukukundan alan somut işveren-soyut işveren ayrımı yapılmaktadır. Bu hukukta somut işverenlik, tüzel kişilerde tüzel kişiyi temsil eden yönetim yetkisiyle donatılmış kişiler için kullanıldığı gibi, işletmenin yönetiminde

⁵ İş Kanunu, m.2/1; Deniz İş Kanunu, m. 1/1, Basın İş Kanunu, m.1/1; Sendikalar Kanunu, m.2/4.

pozitif bir faaliyet gösterdiği hukuken sabit olan gerçek kişiler için de kullanılmaktadır (Mollamahmutoğlu/ Astarlı, 2010:165). Bir işletmenin İş Hukuku açısından değerlendirilebilmesi için gerçek veya tüzel, somut veya soyut bir işverenin bulunması zorunludur.

İş veya Faaliyetin Bulunması

İşletmenin konusu genellikle ekonomik bir faaliyettir. Ekonomik faaliyetler ise gelir sağlamak amacıyla yapılan çalışmalardır. Bu faaliyetler kişi olarak yapılabileceği gibi ortaklık olarak da yapılabilir. Bu açıdan gelir getirmeyen faaliyetler ekonomik faaliyet sayılamaz (Eriş 2004:629). Örneğin, belirli türdeki malların üretimi, satışı veya belirli bir hizmetin görülmesi ekonomik faaliyettir. Ancak, ekonomik bir amaç gütmeyen bir hayır derneği iktisadi (ekonomik) bakımından bir işletme olmadığı halde, işçi çalıştırdığı takdirde İş Hukuku yönünden işletme sayılır. Bu nedenledir ki bir işletmede öncelikle organize edilmiş bir faaliyetin (iş) varlığı gereklidir (Aydınlı, 2001:15; Tanker, 1969:7). Bir işletmede çalışan işçiler, bu işletmenin konusunu oluşturan faaliyetin gerçekleştirilmesine hizmet ederler. İşveren ise, bu faaliyetin işçiler tarafından yerine getirilmesini sağlamaktadır. Buradan, işletmeyi oluşturan üçüncü temel unsur ortaya çıkmaktadır: İşletmenin konusunu oluşturan faaliyet (Güzel, 1987:70). İşletmenin konusunu oluşturan bu faaliyet bir yandan, bazı araçların ortaya konulmasını, diğer yandan, belli bir amacın saptanmasını içerir. Bazı araçların ortaya konulmasından maksat işletmenin amacını gerçekleştirecek maddi ve maddi olmayan vasıtalar, cihazlar, araç ve gereçlerdir. Söz konusu araçların tamamı işletmenin faaliyetlerini gerçekleştirmeye hizmet ederler. İşletmelerin bir amaç taşıması zorunlu ise de bunun ekonomik anlamda parasal bir amaç olması gerekli değildir. Yine iktisadi ve ticari anlamda işletmede kâr elde etmek zorunlu bir amaç olmakla birlikte İş Hukuku anlamında bir işletmede kâr elde etmek zorunlu değildir. Örneğin, sosyal ve insani yardım, kültürel, eğitsel ya da mesleki amaç taşıyan örgütler (dernekler, sendikalar, vakıflar) de işçi çalıştırdıkları takdirde iş hukuku anlamında işletme niteliğini alırlar. Herhangi bir faaliyeti olmayan yer, işyeri veya işletme olarak nitelendirilemez.

Devamlılık

İşyerinde veya ticari işletmelerde olduğu gibi İş Hukuku anlamındaki işletmelerde de devamlılık esastır. Bu açıdan işletme, organize edilmiş ve sürekli bir görünüm arz eden müessese durumundadır (Aydınlı, 2001:12).

İşletmenin mevcut olabilmesi için az veya çok devamlı bir faaliyetin bulunması gerekir. Sürekliliğin İş Hukuku bakımından önemi, işçilere hizmet ilişkilerinin devamlılığını sağlamasındadır. İş Hukuku, işletmenin devriyle hizmet sözleşmesinin ortadan kalkmasını tasvip etmez. İşletmeyi devir alan yeni işveren mevcut hizmet sözleşmelerini sırf bu sebeple feshedemez. İşletmenin devriyle beraber hizmet sözleşmeleri yeni işverene otomatik olarak devrolur. Başka bir

deyişle işletmenin devri halinde mevcut hizmet akitleri hüküm ve sonuçlarını işletmeyi devir alan kimseye karşı da meydana getirmeye devam ederler. İşçilere iş güvencesi ilkesinin sağlanması için burada sözleşmelerin üçüncü kişilere karşı nisbiliği ilkesinden ayrılmak zorunluluğu vardır. Görüldüğü gibi işçiler, işveren den çok işletmeye bağılırdılar (Esener, 1978:86).

Bağımlılık

İş Hukuku anlamında bir işletmeden söz edilebilmesi için o yerde İş Kanunu kapsamında bir işçinin çalıştırıyor olması şarttır. İşçinin olduğu yerde, zorunlu olarak bir işveren bulunur. İşveren sıfatını da taşıyan işletme sahibi ile işçi arasında iş sözleşmesine dayalı bir bağımlılık olması gerekir. İş sözleşmeleri, belirli veya belirsiz süreli, kısmi veya tam süreli olabilir (Şimşek/Öge, 2011: 157). Sözleşmenin varlığı, bir yerin İş Hukuku anlamında işletme olması için zorunlu unsurdur. İş Kanununa göre, iş sözleşmesi, bir tarafın (işçi) bağımlı olarak iş görmeyi, diğer tarafın (işveren) da ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşmedir. İş sözleşmesinde bağımlılık unsurunun varlığı konusunda iş hukuku doktrininde görüş birliği bulunmaktadır (Süzek, 2010: 213; Çelik, 2010: 82). İşçilerden işin yapılmasını isteme ve bu amaçla gerekli talimatı verme yetkisiyle donatılmış bir organın bulunması işletme için gereklidir. İşçinin sözleşme anlamında işverene bağılı olması için işyerinde çalışması gerekmez. Yargıtay, evinde veya kendi bürosunda çalıştığı halde bazı kimselerin işvere bağılı olduğuna hükmetmiştir (9. HD, E. 2004/1550, K. 2004/13370; 10. HD, E. 2000/4584, K. 2000/4611).

İşçi ile işveren arasında iş sözleşmesi ile kurulan bağımlılık ilişkisi aynı zamanda hukuki nitelikte bağımlılığı da içerir. Bu bağımlılık mutlak olmayıp göreceli ve işçiye göre de değişkendir. Örneğin, üst düzey yöneticinin, hukukçu, hekim, mühendis gibi uzmanların bağımlılığı vasıfsız işçilere oranla daha gevşektir.

Bağımsızlık

Ticaret ve İşletme Hukukunda, iktisadî işletmenin var olabilmesi için ekonomik yarar sağlamak amacıyla yürütülen faaliyetin devamlı ve bağımsız olması ve bir işletme müdürünün yönetiminde sürdürülmesi gerekir. Bağımsız olmayan bir örgüt (veya organizasyon) işletme değil, işyeri sayılır. İşletmenin İş Hukuku bakımından bağımsız olması ise Ticaret Hukukunun işletme kavramına bağılı değildir. İdeal veya ekonomik bir amaca erişmek için idareci ve personelin örgütlenmesi ile işletme meydana gelmiş olur (Esener, 1978:86-87).

İşyeri ile İşletme Arısındaki Farklar

İşyeri ile işletme arasındaki farklılıklar kısaca şöyledir.

(1) İşletme, insan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, üretim faktörlerinin bir araya getirildiği mal ve hizmet üreten ekonomik birimlerdir (Tutar, 2008:19). İşyeri, mal veya hizmet şeklinde belli bir üretim ünitesi yani teknik bir birim olduğu halde;

işletme, kural olarak kâr ve nadiren de sosyal ve ideal bir amaç güden organize olmuş ekonomik (iktisadî) bir ünedir. Kural olarak işletmenin iktisadî amacına karşılık işyerinin teknik amacından söz edilir (Süzek, 2010:178; Aydın, 2001:18; Mollamahmutoğlu, 2008:191; Aktay/Arıcı/Kaplan/Seneyen, 2009:76; Şakar, 2002:57; Işıklı, 1999:48). Bu yönüyle işyeri işletmenin amaçlarına ulaşmak için bir araçtır (Yenisey, 2007:36). Bir işyerinin tek bir teknik amacının olması zorunlu değildir. Aynı işyerinde birbiriyle ilintili olmaksızın birden fazla teknik amaç olabilir. Önemli olan bir işyerinde sadece bir teknik amacın bulunması değil, teknik amacı veya amaçları gerçekleştirmeye yarayan organizasyonun birliğidir. Farklı teknik amaçlar aynı organizasyon içinde bulunuyorsa tüm bunların bir işyeri içinde olması önemli değildir. Örneğin, bir işyerinin bir platformunda ambalaj kutuları imal edilirken diğer platformunda ürünlerin paketlenmesi mümkündür. Teknik olarak birisi imalat, diğeri paketleme işini yapmaktadır.

(2) İşyeri coğrafi bakımdan mahallileştirilmiş faaliyetin merkezi, amacı belirli bir iş üretimi tekniği ünitesi olduğu halde, işletme bir iktisadî üretim ünitesidir. Coğrafi anlamda üretim birimleri arasında uzaklık bulunması, bunların tek bir işyeri olarak değerlendirilmesine engel değildir. Yine, coğrafi anlamda birbirine yakın iki birimde organizasyonel anlamda bağımsız örgütlenme varsa, iki bağımsız birimin varlığı kabul edilir (Yenisey, 2007:283). Üretilen mal ve hizmetlerle nitelik yönünden bağlılığı bulunan yerler işyerinden sayılacağı gibi, işyerine bir yönetim birliği mevcut ise işyerine bağlı yerler, birlikte örgütlenme nedeni ile aynı birim içerisinde yer alır ve dolayısıyla işyeri sayılırlar (Tutar, 2008: 18). Aynı müteşebbislere ait birden fazla işyeri bir araya gelerek işletmeyi meydana getirebilir. Bu durumda bu birleşmenin iktisadî nitelik taşıması gerekir (Esener, 1978:87). İşletmenin mutlaka ekonomik bir amaç gütmesi gerekmez. İşletme kâr amacı gütmeyen bir hastane işletmesi örneğinde olduğu gibi ideal, sosyal veya insani bir amaç da izleyebilir (Aydın, 2001:17; Yenisey, 2007:35; Narmanlıoğlu, 2008:127).⁶ Bu açıdan bakıldığında işletme ve işyeri kavramlarının birbirinden ayırt edilmesini sağlayan en önemli noktanın "amaç" olduğu söylenebilir. İşyerlerinde amaç her zaman mal veya hizmet üreterek kâr elde etmek iken, işletmelerde insanlara ve topluma yarar sağlamak temel amaç olabilir.

(3) İşyeri en yakın teknik üretim ve hizmet amacı ile meşgul olduğu halde, işletme saik denilen daha uzak iktisadî amaçları izler (Esener, 1978:87; Süzek, 2010: 178). İşyerinin teknik bir amaca yönelik olmasına karşılık işletme çoğunlukla kâr amacı güder. Bu nedenle işyerinde üretim yapılırken işletmede genel olarak kâr veya zarar söz konusudur (Şakar, 2002:57). İş Hukuku anlamında bir işletmenin kâr sağlama amacı taşıması her zaman zorunlu değildir. Örneğin, işçi çalıştıran sendika

⁶ Kâr amacı gütmeyen bir işletme ile bu amaçla kurulmuş bir işletme ekonomik kriz veya kâr azalması nedeniyle işi çıkarmak istediklerinde aynı tutulamaz. Birisinde geçerli olan bu neden aynı ölçüde diğesinde geçerli kabul edilemez. Bu durumda işletmenin kârındaki azalma yerine işçinin performansındaki azalma ön plana çıkar ve önem kazanır.

veya dernekler bu türdendir. İşletme; ekonomik, teknik ve toplumsal bir yapıdır. Bu nedenle işletmeyi salt ekonomik bir kuruluş olarak ele almak doğru olmaz.

(4) Kural olarak “işletme” kavramı “işyeri” kavramından daha geniştir. Bu açıdan işyeri işletmenin görece bağımsız bölümüdür (Ekonomi, 2006:424; Tutar, 2008:19). Çünkü bir işletme birden çok işyerinin birleşmesinden oluşabilir (Narmanlıoğlu, 2008:122; Çelik, 2010:56; Tutar, 2008: 19). Bu anlamda işletme, birden fazla işyerinin toplamından oluşmaz. Söz konusu olan, birden fazla işyerinin bir organizasyon altında bir işverene ve bir merkeze bağlı olarak faaliyet göstermesidir. Bu nedenle işletmenin tanımı yapılırken, “iktisadi bir amacın gerçekleştirilmesi için bir işverene ait bir veya daha fazla işyerinin örgütlenmesinden oluşan ünite” denir. Örneğin, çok şubeli bankalar; oteller, marketler veya mağazalar zinciri, birden fazla yerde inşaat yapan inşaat şirketleri, denizcilik işletmeleri, otobüs işletmeleri vs. böyledir. Bir işverene ait birden fazla işyeri farklı iş kollarında veya alanlarında çalışıyorsa işletme oluşturmazlar. İşletmenin bu özelliğine karşın işyeri genelde tektir veya birden fazla olduğu zaman da bir tek ekonomik ve hukuki merkeze bağlı değildir.

(5) İşletme hukukî ve malî yönlerden bağımsız olduğu halde işyerinin bağımsızlığı yoktur. İşletmenin muhtelif işyerlerini kapsadığı hallerde bu durum açıklıkla görülebilir (Esener, 1978:87).

(6) İşletmenin kâr ve zararını üzerinde taşıyan işletme müdürü ile işyeri şefinin aynı kişi olması zorunlu değildir. Hem işletme ve hem de işyeri aynı teknik ve iktisadî amaçlara yöneltilmiş ve işletme şefi aynı zamanda işyerinin de şefi ise iki kavram birleşmiş olur.

İş Hukukunda İşletme Kavramının Önemi

İşletme kavramının İş Kanununda tanımlanmamış olmasının ve bu kavrama ilişkin tanım sorununun doktrin ve Yargıtay içtihatlarıyla çözümlenmesinin önemi nedir? Başka bir deyişle, işletme kavramının bilinmesi özellikle uygulamada ve iş hukuku yargılamasında ne gibi kolaylıklar getirecek veya tanımdan yola çıkarak kavramın belirsiz kalması ne gibi sorunlara yol açacaktır? Konu; işçi, işveren, işveren vekili gibi kavramların kanunda tanımlanmış olmasına karşın işletme kavramının tanımlanmamış olmasıdır. İşletme kavramı, işyeri kavramına göre daha soyut (Mollamahmutoğlu/ Astarlı, 2011: 218) olduğu için kanunda tanımlanmıştır. İşletme kavramına hiç olmazsa kanun gerekçesinde yeterli ölçüde değinilmiş olsaydı yararlı olurdu. Kanunda değinilmeyen bir kavramın uygulayıcı açısından önemsiz sayılması riski de söz konusudur. Çünkü işyeri kavramından daha çok işletme kavramı konusunda tereddütler hasil olmaktadır. Normlar, uygulayıcıların yorumu ile olaylara uygulanmakta ve bu şekilde hayat bulmaktadır. İşletme kavramı hukuki olmaktan çok işletme bilimine ait teknik ve iktisadi bir kavram olduğu için hukukçular tarafından yeterli şekilde anlaşılmamakta ve çoğu zaman yüzeysel olarak ele alınmaktadır. İş Hukukuna ait eserlerde işçi, işyeri, işveren, alt işveren, işveren

vekili ve iş sözleşmesi gibi kavramlara ayrıntılı şekilde yer verildiği halde "işletme" kavramına hiç yer verilmemesinin veya yüzeysel olarak ele alınmasının temelinde bu husus yatmaktadır. Oysa İş Hukukunda taraflardan birisi işçi iken diğeri işveren (işletme sahibi)dir. Uyuşmazlığı çözecek olan hakimin olaya uygulanacak normları bilmesi zorunlu ise de yeterli değildir. Hakim, tarafların durumunu, konumunu ve niteliklerini de bilmelidir.

Sonuç

İşletme, Türk İş Hukukunda ve mevzuatında *çok fazla* kullanılmasına ve işyeri ile birlikte önemli bir kavram olmasına rağmen, *özellikle* 4857 sayılı İş Kanununda tanımlanmış değildir. İşletme ve işyeri kavramlarının *farklı şeyler olduğu*, işyerinin mal veya hizmet üreten teknik bir birim, işletmenin ise kural olarak kâr amacı güden ekonomik bir ünite olduğu doktrinde ve uygulamada herkes tarafından kabul edilmektedir.

Kavram; fikir, olay, durum, insan veya başka şeyleri sınıflandırmaya yarayan kelime veya kelime öbekleri; bir şeyin veya bir nesnenin zihindeki ve zihne ait tasarımı ve soyut düşünme faaliyetinde kullanılan belli bir somutluk ya da soyutluk derecesi sergileyen bir düşüncedir. Kavramlar, düşünce sürecimizin çok önemli bir parçasıdır. Çünkü onlar bir sorunu çözmemize ve fikirden anlam çıkarmamıza yardımcı olur. Çevreyi, toplumu ve normları oluşturan etmenleri kolaylıkla anlayabilmemizi sağlar. Kavramlar olmadan kurumları ve tanımlar olmadan da kavramları tam ve doğru olarak anlamak mümkün değildir. Bu nedenle yasalar oluşturulurken hemen hemen her zaman tanımlara yer verilmektedir. Tanımlar, kanunların amaçları kadar önemlidir. Hukuk, bir yorum işi ve hukukçuluk da yorum yapma sanatıdır. Yorumun amacı, yasal bir düzenlemeyi onun konuluş amacına, koruduğu hukuki yarara, olay, durum ve kişiye en uygun şekilde uygulamaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde de tanımların rolü büyüktür.

İşyeri, işçi, işveren, işveren vekili, iş ilişkisi ve alt işveren ilişkisi gibi temel kavramların Kanunda tanımlanmış olmasına rağmen işletme kavramının tanımlanmamış olması önemli bir eksikliklerdir. İşletme; üretim faktörlerinin müteşebbis tarafından, planlı ve sistemli bir biçimde bir araya getirilen, sürekli ve bağımsız olarak mal ya da hizmet üretimine veya değişimine yönelen ve bu amaçlara ulaşabilmek için tek veya birden çok işyerinden meydana gelen ekonomik ve sosyal bir organizasyondur. Bireysel iş hukukunda "işletme" kavramının önemi daha çok "iş sözleşmesinin işyeri ve işletmeden kaynaklanan geçerli nedenle feshi" ile işletmenin gereği olarak işin alt işverene verilmesi durumlarında ortaya çıkmaktadır. Bu ve benzeri konuların çözüme kavuşturulmasında işletme kavramının tüm boyutlarıyla ele alınma ve bunun için de öncelikle işletme kavramının yasal bir tanıma kavuşturulması gerekmektedir.

Bireysel iş hukukunda işletmenin önemi, iş sözleşmesinin **işletmenin**, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir nedenle feshi halinde

ortaya çıkmaktadır. Uygulamada bir çok işveren işletmesel nedenlerle iş sözleşmesini feshetmekte, fakat işletmesel nedenlerin neler olduğu çoğu zaman muğlak kalmaktadır. İşe iade davalarında gerek "feshin son çare olması" ve gerekse "işçi lehine yorum" ilkesi çoğu kez ciddi ölçüde işveren aleyhine uygulanmaktadır. İş güvencesi, tüm gelişmiş ülkelerin mevzuatlarında ve hukuk sistemlerinde yer almakla birlikte bunun işletme, ekonomi, istihdam, işsizlik, çalışma ve sözleşme hürriyetleri ve verimlilik gibi kavramlarla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir işletme sahibi (işveren) işletmesinin amaçları önünde sürekli engel olan bir işçisi ile ölünceye dek birlikte olmak yükümü altında tutulamaz. Aynı şekilde bir işveren keyfi şekilde bir işçisini işten çıkaramaz. Hukuk ve yargı sistemi, işçi lehine yorumu ön plana çıkarsa da taraflar (işçi ve işveren) arasında dengeyi ve sosyal adaleti gözetmek zorundadır.

İşletmesel karara dayanılarak bir işçinin iş sözleşmesine son verilmesinde nelerin işletmesel karara konu olabileceği ve bunun ne ölçüde yargısal denetime tabi tutulacağı çok da açık değildir. Birçok Yargıtay kararında " işletmesel kararlar yerindelik denetimine tabi tutulamaz" denilirken işverenin keyfiliği ile alınan işletmesel kararın amacı dışında uygulanıp uygulanmadığını denetlemenin ötesine geçilmesi yerinde olmayacaktır. Dolayısıyla işletmesel karara dayalı olarak iş sözleşmesinin feshinde adil bir karar verebilmek için "işletme" kavramı ve mahiyeti çok iyi tahlil edilmeli ve somut olaya uygulanmalıdır. Aksi takdirde işletmesel kararlar örtülü olarak denetlenmiş ve bunun aksini söyleyen Yargıtay kararları ile çelişkiye girilmiş olunacaktır. Böyle bir paradoksa düşülmemesi için "işletme" kavramının ve mahiyetinin tüm boyutları ile bilinmesi zorunludur.

KAYNAKÇA

- Acar S. (1998) **Genel İktisat**, 3. Baskı, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Akdemir A. (2009) **İşletmeciliğin Temel Bilgileri**, Bursa: Ekin Yayınları.
- Aktay A. N.; Arıcı K. ve Kaplan/Senyen E. T. **İş Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Aktepe E. (2010) **Genel İşletme**, 4. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Akyiğit E. (2007) **Türk İş Hukukunda İş Güvencesi: İşe İade**, Ankara: Seçkin Yayınları
- Alkın E.; Yıldırım K. ve Özer M. (2005) **İktisada Giriş**, 3. Baskı, (Ed: İlyas Şıklar), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Altın H.; Başar E. ve Doğan S. (2010) **İşletme**, Ankara: Nobel Yayınları.
- Ardıç Y. (2010) **Ticaret Hukuku**, 7. Baskı, Ankara: AGON Yayınları.
- Arkan S. (1993) **Ticari İşletme Hukuku**, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Arkan S. (2006) **Ticari İşletme Hukuku**, 9. Bası, Ankara.
- Aslan İ. Y. (2001) **Rekabet Hukuku**, 2. Basım, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Aslan İ. Y. Şenyüz D. ve Ergün M. (2009) **İşletme Hukuku**, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınları
- Aydınlı İ. (2001) **Türk İş Hukukunda İşyeri ve İşletme Kavramları**, Ankara: Demiryol-İş Eğitim Yayınları.
- Bahtiyar M. (2011) **Ticari İşletme Hukuku**, 10. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Bozkurt T. (2010) **Ticaret Hukuku: Ticari İşletme Hukuku-Şirketler Hukuku**, 4. Bası, İstanbul: İkinci Sayfa Yayınları.
- Cemalcılar Ö., Benligiray Y. ve Sürmeli F. (2006) **Genel Muhasebe**, (Ed: Fevzi Sürmeli), 5. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çelik N. (2010) **İş Hukuku Dersleri**, 23. Bası, İstanbul: Beta Yayınları.
- Çevik K. (1986) **Ekonomi Hukuku**, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Çenberci, M. (1984), **İş Kanunu Şerhi**, 5. Bası, Ankara.
- Çetin C. Ve Mutlu E.C. (2011) **Temel İşletmeciliğe Giriş**, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Demirci M. K. (2009) **İşletmecilik: Kuram ve Uygulama**, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demirci M. K./Gümüştekin G.E. (2009), **İşletmecilik Kavramları** (in: İşletmecilik: Kuram ve Uygulama, Editör: M. Kemal Demirci, Ankara: Detay Yayıncılık.)
- Deryal Y. (2002), **Ticaret Hukuku**, 6. Bası, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Diñçer Ö. Ve Fidan Y. (2010), **İşletme Yönetimine Giriş**, 8. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Diñçer Ö. (1994), **Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası**, 3. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Doğanay İ. (2004) **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, C.1, 4. Bası, İstanbul: Beta Yayınları.
- Dolgun U. (2003) **Girişimcilik**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Domaniç H. (1988) **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, C.1, İstanbul.
- Ekonomi M. (1984) **İş Hukuku**, C.1, Ferdi İş Hukuku, 2. Bası, İstanbul.
- Ekonomi M. (2006) "İşyerinin Kapatılması", İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 30. Yıl Armağanı, Ankara.

- Eriş G. (2004) **Türk Ticaret Kanunu: Ticari İşletme ve Şirketler**, C. 1, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Ertürk M. (2011) **İşletme Biliminin Temel İlkeleri**, 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Esener T. (1978) **İş Hukuku**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Franceschelli R. (1979) "İtalyan Hukukunda İşletme Kavramı", (Çev. Akar ÖÇAL), Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, C. 15, S.1.
- Göle C. (1986) "Ticari İşletmenin Merkez ve Şubelerini Tayin Sorunu", Ernst E. Hirsch'in Hatırasına Armağan, Ankara.
- Güney S. (2008) **Girişimcilik: Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular**, 3. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güzel A. (1987) **İşverenin Değişmesi- İşyerinin Devri ve Hizmet Akitlerine Etkisi**, İstanbul: Kazancı Yayınları.
- Hatiboğlu Z. (1995), **İşletmelerde Stratejik Yönetim**, İstanbul: Lebib Yalkım Yayınları.
- İşıklı A. (1999) **İş Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- İmregün O. (2006) **Ticaret Hukuku**, (Ed: Ayşe Yürük), 3. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İnce E. (1998) **Çalışma Hukuku**, İstanbul: Artı Yayınları.
- İzveren A. ve Akı E. (1999) **İş Hukuku: Bireysel İş Hukuku**, I. Cilt, İzmir.
- Karayağçın Y. (1968) **Ticaret Hukuku I: Ticari İşletme**, 3. Baskı, Ankara.
- Karalar R. (2011) **Genel İşletme**, Yenilenmiş Baskı, İzmir.
- Kayar İ. (2006) **Ticari İşletme Hukuku**, 5. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kayihan Ş. (2003) **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi**, 2. Baskı, Ankara.
- Kayihan Ş. (2009) **Ticaret Hukuku**, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kılıçoğlu, M. (2005) **İş Kanunu Yorumu ve Yargıtay Uygulaması**, İstanbul: Ayhan Yayıncılık.
- Korkmaz S. (2009) **İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları**, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Lusseau J. F. (1973) *La Poursuite du Contrat de Travail Lors d'une Modification dans la Personne de l'Employeur*, Poitiers, 1973.
- Marchal J. (1956) *Cours d'économie politique*, Paris, 833.
- Mollamahmutoğlu H. (2008) **İş Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Mollamahmutoğlu H.; Astarlı, M. (2011), **İş Hukuku**, 4. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Mucuk İ. (2008) **Temel İşletme Bilgileri**, 5. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Müftüoğlu, M. T. (2010) **İşletme İktisadi**, 7. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Narmanlıoğlu Ü. (1998) **İş Hukuku: Ferdi İş İlişkileri I**, 3. Baskı, İzmir: DEÜHF Yayınları.
- Parlıtı N. ve Aydınant B. (2008) **İşletmecilik ile İlgili Genel Bilgiler**, (in: Genel İşletmecilik, Editör: Mithat Üner, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Plaisant R. (1980) **Hukuki Açından İşletme Kavramı**, (Çev. Akar ÖÇAL), AÜİTİAD, C. XVI, S. 2, Haziran 1980.
- Poroy R. ve Yasaman H. (2004) **Ticari İşletme Hukuku**, 10. Bası, İstanbul.
- Sabuncuoğlu Z. ve Tokol T. (2011) **İşletme**, Bursa.
- Saymen F. H. (1954) **Türk İş Hukuku**, İstanbul.
- Süzek S. (2010) **İş Hukuku**, 6. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

- Svatier J. (1974) “Les Groupes de Societes et la Notion d'Entreprise en Droit du Travail”, etudes de Droit du Travail offertes a Andre Brun, Paris.
- Şahin M. (1984) “İşletme Yönetimi ve Sosyal Sorumluluk Kavramı”, **Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, Ocak 1984, C.2, S.1.
- Şakar M. (2002) **İş Hukuku Uygulaması**, 3. Bası, İstanbul: Beta Yayınları.
- Şimşek M. Ş.; Çelik A. (2011) **İşletme Bilimlerine Giriş**, 18. Baskı, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Şimşek M. Ş.; Öge H. S. (2011) **İnsan Kaynakları Yönetimi**, 4. Baskı, Konya: Eğitim Akademi.
- Tanker L. (1969) **İşletme İktisadı**, C.1, Ankara: Bilgi Basımevi.
- Tekin V. N. ve Şenol L. (2011) **İşletme: Kavramlar, İlkeler, İşlevler**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Tutar H. (2011) **İşletme Yönetimi**, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Türkçe Sözlük (1988) Ankara: TDK Yayınları, C.1.
- Uygur T. (1980) **İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Temel Kavramlar**, Ankara.
www.frmtr.com/ekonomi-iktisat-isletme/748933-isletme-nedir.html (ET: 9.6.2011)
www.muhasabedersleri.com/ekonomi/isletme.html (ET: 9.6.2011);
www.somut.net/acikogretim/aof1ders/genel-isletme-ders-notlari.html (ET:15.6.2011)
- Yargıtay 11. HD, 25.3.2002 Tarih, E. 2001/10310, K. 2002/2662.
- Yazıcı K. (2007) **İşletme Bilimine Giriş**, 4. Baskı, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Yenisey K.D. (2007) **İş Hukukunda İşyeri ve İşletme**, İstanbul: Legal Yayınları.